

Innovasjon i Norge og Europa

Innovasjon i næringslivet har blitt målt systematisk og sammenlignet internasjonalt siden begynnelsen av 1990-tallet. Bruken av innovasjonsbegrepet har gradvis utviklet seg til å dekke flere næringer enn industrien. Innovasjon er nyttiggjørelse av noe nytt; en teknologi, et produkt, en tjeneste eller noe annet. Innovasjon anses derfor som en sentral indikator på utvikling og implisitt forbedring. Dette kapitlet presenterer resultater fra den norske innovasjonsundersøkelsen av næringslivet, som gjennomføres annethvert år.

I senere tid har mer oppmerksomhet blitt rettet mot innovasjon i offentlig sektor, men i mindre grad og utstrekning enn i næringslivet. I delkapittel 7.3 presenteres en sammenligning av to undersøkelser om innovasjon i kommunal sektor i Norge og Danmark.

Til sist tar kapitlet for seg hvordan Norge gjør det i internasjonale sammenligninger av innovasjon.

Bidragstydere:

Lars Wilhelmsen, SSB

Michael Mark, NIFU

Åshild Vik, Forskningsrådet

Innovasjon i norsk næringsliv, 2020–2022

Som nevnt gjennomføres den norske innovasjonsundersøkelsen i næringslivet annethvert år. Siste undersøkelse ble gjennomført i 2023 og dekker perioden 2020–2022. Hovedresultater fra denne undersøkelsen ble presentert i Indikatorrapporten 2023. Teksten i dette underkapitlet er derfor en noe utvidet versjon av fjorårets.

Undersøkelsen om innovasjon i næringslivet måler to hovedtyper av innovasjon: I produkter, varer eller tjenester, og i forretningsprosesser. I tillegg samler undersøkelsen inn informasjon om blant annet innretningen av foretakenes innovasjonsaktiviteter og om de opplevde rammebetingelsene for innovasjon.

Hovedkriteriet for at noe skal regnes som en innovasjon i undersøkelsen, er at det er nytt for foretaket eller tiltenkt vesentlig forbedrede eller endrede egenskaper. En innovasjon må være tatt i bruk i foretaket eller introdusert i foretakets marked. Det er ikke et krav at en innovasjon må være ny som sådan eller ny for markedet. Den trenger heller ikke være utviklet av foretaket selv.

Svak nedgang i innovasjonsaktiviteten

Andelen foretak som innoverer går noe ned i forhold til perioden 2018–2020, men mange norske foretak har også benyttet pandemi og økonomisk usikkerhet positivt. Dette kan bidra til at norske foretak øker sin innsats mot «det grønne skiftet», viser tall fra SSBs [innovasjonsundersøkelse](#) for 2020–2022.

Etter flere år med pandemi, «strømkrise» og andre uforutsette økonomiske hendelser, både i Norge og i verdensøkonomien, har andelen norske foretak som introduserer innovasjoner eller utfører innovasjonsaktivitet gått noe ned i forhold til de to foregående undersøkelsene.

For perioden 2020–2022 er andelen foretak med innovasjonsaktivitet redusert med 6 prosentpoeng, fra 63 til 57 prosent, i forhold til perioden 2018–2020. Andelen foretak med produktinnovasjoner eller innovasjon i forretningsprosesser, er redusert like mye, fra 58 til 52 prosent. Ytterligere fordelt innebærer dette at 24 prosent av foretakene hadde produktinnovasjon i varer, 22 prosent hadde produktinnovasjon i tjenester, mens 42 prosent av foretakene hadde innovasjon i forretningsprosesser.

Figur 7.1a Innovasjonsaktivitet etter type, 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Det samme mønsteret gjelder de forskjellige typene innovasjon i forretningsprosesser. Disse dekker områder som produksjonsprosesser, logistikk, markedsprosesser, organisasjon og styring. Alle er redusert siden forrige undersøkelse og alle er lavere enn den siste undersøkelsen som ble gjennomført før covid-19 pandemien, gjeldende for perioden 2016–2018.

Figur 7.1b Innovasjonsaktivitet i forretningsprosesser etter type, 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Markant økning i innovasjonsinvesteringene

De samlede innovasjonsinvesteringene (innovasjonskostnadene) for det norske næringslivet er beregnet til om lag 94,6 milliarder kroner i 2022. Dette er en markant økning på 27 prosent siden forrige undersøkelse, som ga tall fra det første «pandemiåret» 2020.

Midlene næringslivet bruker på innovasjon er investeringer fordi de har en forventet avkastning. En måte å se det på er at innovasjonene i seg selv er avkastningen, og denne kan manifestere seg i foretakene på flere måter: I form av økte immaterielle verdier, høyere goodwill, verdiøkning på realkapital, effektivitets- og kostnadsforbedringer, eller økt omsetning.

Eget forsknings- og utviklingsarbeid utgjorde den klart største investeringskategorien, med nesten 38 milliarder kroner, fulgt av øvrige personalkostnader til innovasjon med i overkant av 20 milliarder kroner. Foretakene investerte 12,7 milliarder i kjøp av FoU-tjenester fra andre og til sammen over 21 milliarder i driftsutstyr og kapitalvarer for bruk i innovasjonsaktivitetene. Alle andre kostnader, som bl.a. inkluderer markedsintroduksjon av innovasjoner, beløp seg til 4,1 milliarder kroner.

FoU i norske foretak

For mer informasjon om FoU i norske foretak, se kapittel 1.2. Innovasjonsundersøkelsen samler inn egne hovedtall for FoU, som bidrar til kvalitetssikringen av de øvrige innovasjonskostnadene, og disse korrelerer all hovedsak godt med tall fra FoU-undersøkelsen. Avvik kan skyldes variasjoner i utvalgsdekningen mellom undersøkelsene, at innovasjonsundersøkelsens tall er samlet inn tidligere på året, og at innovasjonsundersøkelsen typisk besvares av personer med andre roller i foretakene enn FoU-undersøkelsen. FoU-undersøkelsens tall er dog alltid autoritative, da disse både er mer detaljerte og bedre kvalitetssikret spesifikt med tanke på FoU.

En slik økning kan synes dramatisk, men de underliggende nedbrytningene viser en økning i de aller fleste næringene. Det er samtidig til dels store variasjoner, fra svært høye økninger til markante reduksjoner, men dette er ikke uventet. Sett under ett er det slik at 2022-tallene i all hovedsak ligger nært, om enn over, trenden fra alle undersøkelsene etter 2012, med 2020-undersøkelsen som et avvik.

Et relevant element her kan være at myndighetenes støtte til næringslivet økte dramatisk i pandemiårene. Næringspolitiske virkemidler er omtalt andre steder i rapporten, men en relativt plausibel hypotese kan være at deler av næringslivet fant nye muligheter gjennom pandemien og investerte for å møte disse. Andre deler av næringslivet kan ha vært kortsiktig beskyttet mot negative økonomiske effekter samtidig som de har vært forhindret fra deler av sin normale aktivitet. Dette kan også ha bidratt til økte innovasjonsinvesteringer for å «fylle tiden» og dermed være bedre rustet ved retur til en normalsituasjon. Dessuten var mange av de næringene som ble hardest og mest direkte negativt rammet av pandemien ikke blant de mest innovasjonsintensive med tanke på investeringer.

Figur 7.1c Samlede innovasjonsinvesteringer, etter kostnadstype (mill. kroner)

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet.

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at innovasjonsundersøkelsens tall for innovasjonsinvesteringer er usikre. Innovasjonsinvesteringer er svært skjevfordelte. De aller fleste foretakene rapporterer forholdsvis små beløp, mens noen har svært store kostnader til sin innovasjonsutvikling. Erfaringsmessig er det slik at foretakenes FoU-kostnader er forholdsvis konstante over tid, mens for innovasjonsinvesteringer bortsett fra FoU er det langt fra en selvfølge at disse skal være like stabile.

Produkters levetid på markedet kan variere, både mellom næringer og foretak, og store engangsinvesteringer i et gitt år kan ikke nødvendigvis forventes å bli gjentatt året etter. Dette gjelder særlig i perioder med økonomiske omveltninger eller forstyrrelser i forhold til det man ville ansett som normal aktivitet i mer stabile tider.

Det er også slik at ikke alle foretak er i stand til enkelt å skille innovasjonsinvesteringer fra andre kostnader og investeringer. Med unntak av FoU vil disse, som hovedregel, ikke være oppført som selvstendige poster i foretakenes regnskaper/ årsrapporter, og mange foretak vil nødvendigvis måtte bruke skjønn når de besvarer undersøkelsen.

At foretak legges ned, kjøpes opp, endrer størrelsesgruppe og/eller næring, eller andre strukturelle endringer har også betydning. For 2022-undersøkelsen er det dessuten slik at muligheten til å rapportere alle innovasjonsinvesteringer på et hovedkontor – som kan finansiere eller styre operativ virksomhet, men ikke utfører noe selv – har blitt redusert for foretakene. Dette er en rent teknisk endring som sannsynligvis gir et riktigere totalbilde enn tidligere, men brutt ned etter detaljert næring vil det kunne være substansielle utslag drevet av et lite antall observasjoner som av forskjellige årsaker varierer «usannsynlig mye» gitt en ren tilfeldig fordeling. Dette uten at SSB har noen indikasjoner på at tallene i seg selv er feil.

Sett under ett har dog tendensen i de rapporterte innovasjonsinvesteringene vært forholdsvis stabil over mange perioder, noe som ansees å være en styrke for undersøkelsens evne til å si noe om det totale omfanget av næringslivets innovasjonsinvesteringer.

Mer krevende markeder kan gi mer innovasjon

Andelen innovatører som introduserer markedsnyheter, altså produktinnovasjoner som ikke allerede var tilgjengelige for foretakets marked, har holdt seg relativt uendret fra forrige undersøkelse. Dette indikerer samtidig at både antallet foretak med slik innovasjon og andelen som prosent av den totale populasjonen har gått ned parallelt med den totale andelen produktinnovatører.

Samtidig ser vi at andelen norske foretak som har introdusert innovasjoner for utenlandske markeder (skjønt innovasjonen kan også samtidig ha vært ny for et norsk marked) ikke har gått ned. Siden antallet foretak i populasjonen har økt, betyr dette at antallet norske foretak med markedsny innovasjon for et utenlandsk marked har økt noe siden forrige undersøkelse.

Nedgangen for produktinnovasjon kommer fra foretak som introduserte innovasjoner som var nye kun for foretakene selv, men ikke for markedet, og fra foretak med innovasjoner som kun var nye for lokale/regionale eller andre markeder i Norge.

Figur 7.1d Produktinnovasjoner, etter innovasjonenes nyhetsgrad. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet.

Relatert til dette viser undersøkelsen at foretak som opererer i større markeder også har en større sjanse for å være innovative. Foretak som selger sine varer eller tjenester i hele Norge har en signifikant høyere andel innovatører enn foretak som opererer kun lokalt eller regionalt. Foretak som selger varer eller tjenester (også) i utlandet har igjen en høyere andel av innovatører enn foretakene som kun opererer i det nasjonale markedet.

Det er sannsynlig at det er lavere innovasjonsinsentiver for foretak med en utelukkende lokal/regional markedstilpassing enn for foretak som selger sine produkter i Europa eller i andre deler av verden. Samtidig kan foretak som innoverer ha større muligheter til å utvikle egenskaper ved sine produkter og tjenester som gjør dem i stand til å overkomme hindringer for en bredere markedsadgang. Innovasjon bidrar dermed til at disse foretakene kan konkurrere innenfor større geografiske markeder. Dette kan innebære en vekselvirkning, hvor foretak som innoverer har en større sjanse til å utvide sitt markedsområde og foretak med et bredt markedsområde i større grad må innovere for å håndtere konkurransen i markedene de opererer i.

Figur 7.1e Innovasjonsaktivitet etter markedsorientering. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet.

Foretakene anser i stor grad sine innovasjoner som viktige

Godt over 80 prosent av innovatørene oppgir at deres innovasjoner forventes å være «svært viktige» eller «nokså viktige» med tanke på foretakets drift, utvikling og økonomiske resultater. I overkant av en tredjedel svarer at forventningen til innovasjonene var svært viktige for foretaket, mens om lag halvparten av innovatørene forventet at innovasjonene deres kom til å være «nokså viktige». Bare om lag 10 prosent anså innovasjonene sine å være lite viktige for foretaket, eller ikke viktige i det hele tatt.

Figur 7.1f Foretakenes forventninger til produktinnovasjonene. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet.

Samtidig som foretakene har forholdsvis høye forventninger til sine innovasjoner oppgir de også i stor grad å ha lyktes med at innovasjonene oppfyller de forventningene foretaket har hatt. Dette gjelder for mer enn to tredjedeler av innovatørene. I overkant av hvert tiende innovative foretak oppgir at innovasjonene har lyktes bedre enn forventet, mens om lag like mange svarer at forventningene til innovasjonene har blitt oppfylt dårligere enn forventet.

Figur 7.1g Oppfyllelse av forventninger til produktinnovasjonene. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet.

Det er ikke store forskjeller i svarene for henholdsvis produktinnovasjoner og innovasjoner i forretningsprosesser. Særlig for produktinnovasjoner kan dette virke overraskende høyt. Det er antatt at den bedriftsøkonomiske avkastningen på investeringer i FoU- og innovasjonsaktivitet er svært skjevfordelt og at de fleste nye produkter ikke vil lykkes i markedet.

Det er selvsagt mulig at respondentene overvurderer effekten av egne innovasjoner, men svarene har holdt seg konstante så lenge dette spørsmålet har inngått i undersøkelsen. Det er heller ikke direkte usannsynlig at den norske næringsstrukturen og foretaksdemografien, både med få internasjonale høyvekstforetak og få store foretak i investeringstunge høyteknologinæringer spiller inn her. Tatt i betraktning at undersøkelsen spenner over en periode på tre år, og spør om effekten av alle foretakets innovasjoner samlet sett, er det mulig at denne horisonten er lang nok til at den totale positive effekten av å være innovasjonsaktiv vurderes som klart bedre enn hvis alternativet er å ikke innovere i det hele tatt. Dette kan være uavhengig av hvor godt foretakene objektivt sett lykkes med de enkelte innovasjonene.

De færreste foretak opplever hindringer for innovasjon

Innovasjonsundersøkelsen spurte tidligere om en rekke eksplisitte faktorer som kan tenkes å være hemmende eller hindrende for innovasjon og innovasjonsaktivitet.

Her har resultatene gjennomgående vist at foretak uten innovasjonsaktivitet oppga at så godt som ingen slike faktorer var viktige for dem og de fleste svarte at alle de mulige svaralternativene som «ikke viktig». Uten kontekst kan det tolkes positivt at foretak som ikke innoverer bare i liten grad opplever konkrete hindringer, men samtidig vet vi at det er de mest innovasjonsaktive foretakene som også er bevisste de faktorene som hindrer dem fra å innovere eller lykkes med sitt innovasjonsarbeid.

Med den bakgrunnen kan manglende rapportering av hemmende faktorer også være en indikasjon på kunnskapsmangel eller et lavt ambisjonsnivå. Undersøkelsen for 2020–2022 har derfor forsøkt å forenkle dette spørsmålet ved å dele de konkrete faktorene inn i et enkelt spørsmål om den viktigste grunnen til at foretaket ikke gjennomføre ytterligere innovasjonsaktivitet eller ikke gjennomførte innovasjonsaktivitet overhode, både for innovatører og ikke-innovatører.

Svaralternativene forsøker å dele inn foretakene i tre grupper foretak. En, de som kunne ønske å være mer aktive innenfor innovasjon, men opplever konkrete hindringer eller begrensninger grunnet mangel på ressurser. To, de som kunne ha gjennomført ytterligere innovasjonsaktivitet, men har tatt et konkret forretningsmessig valg om å la være. Og til slutt, de foretakene som ikke så noe behov for (ytterligere) innovasjonsaktivitet, eller aldri vurderte å gjennomføre innovasjonsaktivitet i perioden.

Figur 7.1h Viktigste årsak for foretaket til ikke å innovere (ytterligere) innovasjonsaktivitet. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Målet er at disse kategoriene skal være mer analytisk relevante og politisk nyttige, siden de både kan bidra til en bedre forståelse av hvilke foretak som lykkes med «akkurat nok» innovasjon og til en bedre forståelse av hvilke tiltak og/eller politikk som kan bidra forløsende til mer innovasjon.

For eksempel kan et tenkt mellomstort foretak uten innovasjon som mangler ressurser stimuleres direkte gjennom kapital eller kunnskapstilførsel, mens det kan tenkes at for eksempel regulatoriske virkemidler vil være mer effektivt ovenfor et foretak med innovasjonskapasitet, men som har tatt et aktivt valg om ikke å investere (ytterligere) i innovasjon.

Nesten halvparten av innovasjonsaktive foretak samarbeider

Det var 43 prosent av foretakene med innovasjonsaktivitet som samarbeidet med andre, enten andre foretak eller andre organisasjoner/institusjoner, om FoU eller andre innovasjonsaktiviteter i perioden 2020–2022. Dette er substansielt uendret, ett prosentpoeng lavere, enn forrige periode fra 2018-2020 og høyere enn før pandemien. Målt i antall foretak med samarbeid innebærer dette en oppgang på om lag 10 prosent fra forrige periode.

I tillegg var det 5 prosent av foretakene med innovasjonsaktivitet som samarbeidet om andre forretningsaktiviteter, utenom FoU- eller innovasjonssamarbeid, mens 18 prosent av foretakene hadde slikt samarbeid i tillegg til annet FoU- og/eller innovasjonssamarbeid. For foretak uten innovasjonsaktivitet var det 10 prosent som samarbeidet med andre foretak om andre forretningsaktiviteter i løpet av perioden.

Større foretak samarbeider oftere med andre enn mindre foretak. En mulig årsak til dette kan være at det å høste nytten av innovasjonssamarbeid er krevende, og større foretak har en større sjanse for å inneha både den nødvendige kompetansen og ressursene til å dra nytte av slikt samarbeid.

En annen mulighet kan være at større foretak rett og slett har flere forskjellige innovasjonsprosjekter i løpet av måleperioden og dermed flere og bredere kontaktfelter med sjanse for at ett eller flere av disse vil involvere noen form for samarbeid.

Figur 7.1i Samarbeid om FoU, innovasjon og andre forretningsaktiviteter. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Stillstand for kunnskapsprodusentene

Samarbeidsmønstrene for hvilke partnere norske foretak velger å samarbeide med er i all hovedsak uendret i forhold til de foregående undersøkelsene. Det samme er hvilken partner foretakene anser som viktigst for deres innovasjonssamarbeid.

FoU- og/eller innovasjonssamarbeid med leverandører finner sted hos 44 prosent av de samarbeidende foretakene og er den samarbeidsformen som er mest brukt av foretakene. Det er også den samarbeidspartneren som flest samarbeidende foretak anser som viktigst. Som andel av foretak med en gitt type samarbeidspartner er det imidlertid foretak i eget konsern som oftest er angitt til å være det viktigste. Hvis vi tar hensyn til at ikke alle foretak er konserntilknyttede, er det konserninterne samarbeidet både vanligst og viktigst for foretak i konsern.

Blant kunnskapsprodusentene har andelen med samarbeid med forskningsinstituttene gått noe opp siden før koronapandemien, mens det ikke er en substansiell endring for universiteter og høyskoler. Det er heller ingen særlig positiv utvikling å spore for kunnskapsprodusentene når det kommer til viktigheten av samarbeidet. Sjansen for at et enkelt foretak som samarbeider med universiteter, høyskoler eller forskningsinstitutter anser dette samarbeidet som sitt viktigste er betydelig lavere enn for alle andre kategorier av private foretak. Kun samarbeid med ideelle organisasjoner rangeres lavere.

Figur 7.1j Samarbeidspartnere for FoU eller andre innovasjonsaktiviteter. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Formelle immaterielle rettigheter brukes lite^[1]

Til sammen 14 prosent av foretak med innovasjonsaktivitet, 8 prosent av alle foretakene i undersøkelsen, rapporterte å ha benyttet seg av formell beskyttelse av sine immaterielle rettigheter i 2022. Enten ved å søke om et patent, å registrere et design eller registrere et varemerke i løpet av perioden. Varemerker er mest brukt med 10 prosent, mens 6 prosent av de innovasjonsaktive foretakene svarte at de har søkt om et patent. Designregistrering er minst vanlig, bare 3 prosent oppgir dette.

Det er i all hovedsak foretak med innovasjonsaktivitet som benytter seg av immaterielle rettigheter. Bare 1 prosent av foretakene uten innovasjonsaktivitet oppga at de leverte slike søknader og nesten utelukkende gjelder dette varemerker. I forhold til næringslivet som helhet har bruken av immaterielle rettigheter vært mer eller mindre stabil eller svakt nedadgående over lang tid.

Undersøkelsen spør også om foretakene benyttet hemmelighold eller forretningshemmeligheter og om de gjorde krav på eller hevdet en opphavsrettighet i løpet av perioden. Hemmelighold var definitivt mest vanlig og ble rapportert av 16 prosent norske foretak sett under ett. Siden det å inneha opphavsrettigheter i praksis kan gjelde alle foretak er ordlyden her ment å kun omfatte foretak som har gjort aktive grep basert på disse. Til sammen 3 prosent av foretakene rapporterte dette.

Lisensiering eller samarbeid om immaterielle rettigheter rapporteres også lavt i undersøkelsen. Dette gjelder foretak som solgte eller tilordnet IPR til andre, lisensierte ut IPR til andre eller inngikk avtaler om deling av IPR. Totalt sett omfatter disse kategoriene bare omtrent 2 prosent av foretakene. Det er her en klar overrepresentasjon av opphavsrettsstunge næringer, som for eksempel «Film-, video- og fjernsynsproduksjon, utgivelse av musikk- og lydopptak», noe som kan innebære at de totale rapporterte tallene er overvurdert hvis en primært ønsker å sammenlikne de formelle immaterielle rettighetene som patenter, varemerker og designrettigheter.

Nød lærer næringslivet å innovere

Nedgangen i andelen innovative foretak, og en relativ stillstand i andre relaterte indikatorer i undersøkelsen, kan tilsynelatende indikere at den samlede innovasjonsaktiviteten i det norske næringslivet er redusert siden forrige måling. Dette er imidlertid ikke hele sannheten. Vel har andelen innovatører gått noe ned, men gjenåpning etter pandemi og en relativ sterk utvikling i norsk økonomi, til tross for en rekke faktorer som begrenser veksten, har også medført at det er en betydelig vekst i antall foretak som deltar i undersøkelsen.

Dette innebærer at antallet foretak som rapporterer innovasjon ikke har gått ned, selv om andelen har gjort det. I kombinasjon med andre indikatorer fra undersøkelsen betyr dette at vi på mange måter kan anse innovasjonsaktiviteten som substansielt uendret siden før pandemien.

Nedstenginger og andre restriktive tiltak i observasjonsperioden, særlig i 2020 og 2021 medførte en klar reduksjon i aktiviteten for mange bransjer og næringer, slik som reiseliv og servering, samtidig som andelen innovatører blant de «gjenlevende» økte. For alle næringer under ett er det over 11 prosent flere foretak i inneværende undersøkelse enn i den forrige, hvor mange av de «nye» foretakene er relativt unge. Slike demografiske effekter kan videre forklare noe av den observerte nedgangen i andelen innovative foretak og, avhengig av hvordan vi tolker spørsmål som spesifikt angår økonomiske sjokk og adferdsendring som følge av usikre økonomiske tider, muligens også tolkes positivt.

Potensielt positive effekter av kriser handler for en stor del om et slags underliggende innovasjonspotensiale og/eller motstandskraft overfor forstyrrelser mot foretakets forretningsdrift. For eksempel svarer 31 prosent av de innovative foretakene at uforutsette økonomiske hendelser har medført økte innovasjonsinvesteringer, i forhold til slik de ellers ville vært, mens bare 14 prosent sier at de har redusert sine innovasjonsinvesteringer av samme grunn. Dette indikerer at selv om økonomiske sjokk har negative økonomiske virkninger så er de ikke utelukkende negative for de enkelte aktørene.

Til sammen 15 prosent av foretakene introduserte dessuten innovasjoner som en direkte følge av uforutsette økonomiske hendelser i løpet av perioden 2020–2022. Til sammenligning svarte bare 6 prosent at innovasjonsaktivitet var avbrutt, utsatt eller ikke fullført på grunn av slike hendelser. At økonomiske sjokk medfører endret forretningspraksis er ikke i seg selv nødvendigvis bemerkelsesverdig, men så godt som alle foretakene som rapporterer som nye innovasjoner svarer også at disse vil videreføres i en normal situasjon.

Figur 7.1k Ny eller endret innovasjonsaktivitet som følge av uforutsette økonomiske hendelser. 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Dette kan indikere at de innovasjonene som oppstår som en direkte følge av «kriser» ikke kun er reaktive, men også bidrar til en varig forbedring av foretakenes produktportefølje og/eller forretningsdrift. At mange foretak «kan hvis de må, men ikke nødvendigvis vil» passer godt inn i eksisterende økonomisk teori om hvordan foretak og markeder opererer, og bedre data om hvordan næringslivet opererer i møte med slike hendelser er i alle tilfelle en styrke. Kombinert med annen informasjon bør tallene fra innovasjonsundersøkelsen kunne bidra til at både foretak, myndigheter og virkemiddelapparat har et bredere kunnskapsgrunnlag og bedre verktøykasser for neste «uunngåelige krise».

Økt motstandskraft i næringslivet

Et annet viktig poeng er at en ren prosentandel av foretak som har, eller ikke har, gjennomført innovasjonsaktiviteter ikke sier noe om de enkelte foretakenes innovasjonsevne, innovasjonsintensitet, tilpassingsevne eller deres motstandsdyktighet mot økonomiske sjokk og nedgangstider. Her har det engelske begrepet «resilience» fått økt oppmerksomhet i kjølvannet av pandemien og den økonomiske situasjonen i etterkant av gjenåpningen, og det er interessant å vite mer om hvem som vinner og hvem som taper på slike økonomiske sjokk.

Mer konkret har undersøkelsen også spurt om foretakene har opplevd eller gjennomført en rekke forretningsmessige endringer som en direkte følge av uforutsette økonomiske hendelser. Sammenlignet med forrige periode ser vi en markant økning for alle de «positive» endringene og en nedgang for de negative. Hvis vi skiller på innovatører og ikke-innovatører er det også slik at de innovative foretakene i gjennomgående større grad rapporterer å ha opplevd alle de aktuelle effektene, særlig de positive.

Det bør nevnes at spørsmålet i denne undersøkelsen er noe bredere formulert og inkluderer andre hendelser enn pandemien. I så måte kunne vi kanskje forventet en økning også på de negative effektene. Mulige forklaringer på dette kan inkludere at de foretakene som ble hardest rammet av de samfunnsmessige endringene som følge av pandemien ikke har overlevd gjenåpningen. Økningen av de positive effektene kan nok tilsvarende forklares med at spørsmålet nå omfatter andre økonomiske hendelser, som kraftig økte energipriser eller leverandørforstyrrelser. Deler av den observerte utviklingen kan sannsynligvis tilskrives at norske foretak har lært av en lengre periode med kraftig og raskt endrede økonomiske forutsetninger og er dermed mer motstandsdyktige og tilpassingsdyktige enn de var før pandemien. I alle fall de foretakene som har overlevd.

Figur 7.1l Effekter av ekstraordinære økonomiske hendelser i foretakene. 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Foretakene rapporterer økt tilgang på finansiering

En annen indikator som tilsier at innovasjonsaktiviteten i Norge ikke nødvendigvis har gått ned er hvordan foretakene har rapportert om tilgang til ekstern finansiering. Foretak med innovasjonsaktivitet har i betydelig større grad svart at de har forsøkt å hente ny kapital eller finansiering i løpet av perioden, men det er også en økning for foretak uten innovasjonsaktivitet.

Dette gjelder både finansiering til gjengjeld for eierskap i foretaket (risikokapital, venturekapital, emisjonskapital, børsintroduksjon, osv.) og finansiering som foretaket må betale tilbake (bank, privat lånekapital, obligasjonsfinansiering, osv.). Det er dog en forskjell mellom foretak med og uten innovasjonsaktivitet: For foretak med innovasjonsaktivitet er trenden klar for en økning i finansiering mot eierskap i foretaket, mens for foretak uten innovasjonsaktivitet er trenden uklar i forhold til før pandemien. For finansiering foretaket må betale tilbake er imidlertid trenden motsatt: Foretakene uten innovasjonsaktivitet har økt sin bruk av slik finansiering, mens innovatørene ikke har en klar endring i forhold til de to foregående undersøkelsene.

Figur 7.1m Ekstern finansiering og innovasjon. 2016–2018, 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Det er naturlig med økt kredittaktivitet i en krise, for eksempel kan midlertidig omsetningsfall kompenseres med kreditt på kort sikt for å bedre likviditeten. Andelen innovatører som rapporterer å ha brukt ekstern kapital til å finansiere innovasjonsaktivitet har imidlertid også økt, noe som kan indikere at flere foretak har sett nye muligheter; noe som i neste instans også har krevd økt kapitaltilgang og økte innovasjonsinvesteringer. Tilgangen til kapital gjennom offentlig støtte økte også.

I tillegg har store deler av den observerte perioden vært preget av ekstremt lave renter, altså billig kapital. Dette tilsier at mulighetene har vært gode for finansiering; i noen tilfeller kanskje også for foretak som ellers ikke ville hatt muligheten til å satse.

Mørkere utsikter kan gi grønnere innovasjoner

Innovasjonsundersøkelsen samler også inn informasjon om «grønne innovasjoner». Innovative foretak har blitt bedt om å oppgi om noen av deres innovasjoner har hatt en positiv miljøeffekt, og om denne effekten i så fall var betydelig. Foretakene har også blitt bedt om å angi hvilke positive miljøeffekter det er snakk om, basert på en rekke faste kategorier. Undersøkelsen har videre skilt på positive miljøeffekter som er realisert innad i foretaket og miljøeffekter som oppstår for kunder eller sluttbrukere når produktet brukes eller konsumeres.

Hva er innovasjon med positiv miljøeffekt

En innovasjon har en positiv miljøeffekt hvis den har en positiv – eller mindre negativ – påvirkning på miljøet i forhold til foretakets tidligere produkter eller forretningsprosesser, eller i forhold til andre produkter som allerede er tilgjengelige på markedet. Den positive miljøeffekten kan enten være hovedformålet med innovasjonen, eller et biprodukt av andre egenskaper eller formål med innovasjonen. Den positive miljøeffekten ved innovasjonen kan oppstå enten i produksjonen av en vare eller tjeneste, når en prosess tas i bruk, eller når et produkt konsumeres, forbrukes eller anvendes av sluttbruker. Brukeren kan her være individer, andre foretak, organisasjoner eller offentlige myndigheter.

Det er industriforetak som har størst sjanse for å ha introdusert grønne innovasjoner, og andelen grønne innovatører øker med foretakenes størrelse. Det er også i industrien at den største andelen grønne innovasjoner rapporteres å ha hatt en betydelig positiv miljøeffekt.

Oftest grønne innovasjoner i forretningsprosesser

Når det kommer til typer av innovasjon er det innovasjon i forretningsprosesser som oftest blir rapportert å ha en miljøfordel. Dette kan for eksempel være i forbindelse med selve produksjonen av varer eller tjenester, men også distribusjon og logistikk eller endret emballasje faller inn under kriteriene for innovasjon i forretningsprosesser. 18 prosent av foretakene oppgir å ha innovasjon i forretningsprosesser med en positiv miljøeffekt, mens tallene for varer og tjenester begge er 10 prosent. Alle kategoriene er substansielt uendret siden forrige periode.

Fordelt på hovednæring er fordelingen omtrent som forventet. Det er i industrien at vareinnovasjoner er vanligst, tjenesteinnovasjoner i de tjenesteytende næringene og forretningsprosesser i andre næringer.

Figur 7.1n Typer av innovasjon med positiv miljøeffekt. 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Redusert energi og CO₂ viktigste miljøeffekt

Redusert energiforbruk eller reduksjon av samlede CO₂-utslipp er den oftest rapporterte miljøeffekten blant de grønne innovasjonene, både når det kommer til miljøfordeler realisert innad i foretakene og for miljøfordeler hos kunder eller sluttbrukere. Blant foretak med noen form for innovasjon med positiv miljøeffekt rapporteres dette av henholdsvis 64 og 61 prosent av foretakene.

Lavest rapportert er Beskyttelse av natur-mangfold/biologisk mangfold, både innad i foretakene og for miljøfordeler hos kunder eller sluttbrukere, henholdsvis med 28 og 30 prosent. Vel og merke innebærer dette at enkelte betydelige positive miljøeffekter forekommer, som en følge av innovasjoner, dobbelt så ofte som andre, men som en andel av norske foretak under ett fremstår likevel forskjellene som relativt små.

Figur 7.1o Innovasjoner med positiv miljøeffekt, etter miljøeffekt. 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Med såpass lav forekomst av betydelige rapporterte miljøeffekter er det imidlertid vanskelig å trekke klare konklusjoner om sammenhenger eller mønstre i resultatene basert på aggregerte tall. Likevel er det et poeng at de fleste effektene har sett en økning siden forrige undersøkelse når det kommer til betydelige miljøeffekter. Forhåpentligvis kan fremtidig analyse bidra til økt kunnskap, både om hvordan næringslivet innoverer og om rammebetingelsene som avstedkommer grønne innovasjoner.

Ønsker næringslivet å «redde verden»?

I forhold til forrige undersøkelse økte andelen innovatører som hadde innovasjoner med miljøfordeler, enten for foretaket selv eller for brukerne av foretakets produkter, fra 64 til 71 prosent. Dette inkluderer foretak som kun rapporterte «en viss positiv miljøeffekt», men foretak som rapporterte «betydelig positiv miljøeffekt» økte også fra 20 til 26 prosent av innovatørene.

Det finnes en forventning om at næringslivet skal bidra til «det grønne skiftet», men uten ytterligere insentiver kan det stilles spørsmålsteget ved hvorvidt dette er realistisk. Næringslivet består per definisjon av profittsøkende organisasjoner, hvilket innebærer at næringslivet stort sett forsøker å gjøre det som lønner seg. Det skal selvsagt ikke utelukkes at holdninger hos ledere eller andre uobserverbare faktorer kan påvirke, men innovasjonsundersøkelsen forsøker ikke å kartlegge slike.

I et omstillingsperspektiv er dette spesielt interessant i tider med store økonomiske og forretningsmessige endringer. Ikke bare kan kriser åpne opp nye forretningsmuligheter gjennom at etablerte foretak faller fra eller taper konkurransekraft, men også økte produksjonskostnader kan tvinge fram «grønnere» produkter hvis etablerte produkter blir for dyre eller ikke lenger lønnsomme innenfor rammene av hva markedet vil akseptere.

Figur 7.1p Svært viktige faktorer for beslutningen om å introdusere innovasjoner med positiv miljøeffekt. 2018–2020 og 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Resultatene gir også en viss støtte for slike mekanismer. Alle fiskale faktorer er jevnt over høyere rapportert som svært viktige grunner til at foretakene har introdusert innovasjoner med miljøfordeler. Den største økningen ser vi for «høye kostnader for materialer, råvarer, vann eller energi», som øker med 6 prosentpoeng blant foretakene med grønne innovasjoner.

Riktignok er det å «forbedre eller bygge foretakets omdømme» etterfulgt av «eksisterende eller forventet etterspørsel for innovasjoner med miljøfordeler» fortsatt høyest rapportert, men dette er ikke en motsetning. Om markedet etterspør grønne løsninger og om de kan frembringes med tilstrekkelig lønnsomhet, det være seg gjennom kriser eller villet politikk, så er det grønne løsninger næringslivet kommer til å levere.

Nye innovasjonsprofiler [2]

En utfordring for innovasjonsundersøkelsen har på mange måter vært at den har hatt et imageproblem: På den ene siden har mikrodata fra undersøkelsene og mer avansert analyse avstedkommet utallige hyllemeter med publisert forskning og ny innsikt om hvordan foretak innoverer og under hvilke forutsetninger de lykkes.

På den annen side har aggregert statistikk basert på innovasjonsundersøkelsen ikke alltid vært like interessant i seg selv eller blitt oppfattet som relevant av politiske og administrative brukere. Til dels skyldes dette at undersøkelsens største forklaringskraft finnes i møtet med andre data og til dels at lavere har begrenset muligheten for å koordinere bredt på tvers av land og over tid.

Eurostat har derfor forsøkt å møte disse utfordringen gjennom å utvikle et sett med syv innovasjonsprofiler som man håper både vil gjøre resultater fra undersøkelsen mer umiddelbart og mer intuitivt brukbare. Samtidig ønsker man å stimulere til økt bruk av undersøkelsen, med kortere omløpstid før det foreligger resultater, gjennom at analyseopplegg som bruker disse innovasjonsprofilene også enkelt vil kunne gjenskapes i andre land.

Hvorfor innovasjonsprofiler?

I innovasjonsundersøkelsen rapporterer foretakene om seg selv, som skaperen av innovasjonene (foretaket som subjekt), snarere enn om innovasjonen i seg selv (som resulterer i innovasjon som objekt). Denne tilnærmingen følger for så vidt både bedriftsøkonomisk logikk og politiske formål: Spørsmålet er ikke "Hvor mange innovasjoner ble rapportert for et land og hvor vellykkede var de?" Antallet innovasjoner i seg selv er ikke en god indikator for et vellykket resultat av et lands innovasjonsaktivitet (ei heller antallet innovatører), og å produsere statistikk over suksessen til alle innovasjoner i et land gjennom en spørreundersøkelse er ikke gjennomførbart. I stedet er spørsmålet snarere: "Hva gjør foretakene for å innovere, hvilke rammeforhold står de overfor, hvilke forhold er gunstige for innovasjon, og hva kan gjøres for å skape gunstige forhold og dermed øke konkurranseevnen og effektiviteten i økonomien?"

Beskrivelse av de syv innovasjonsprofilene

Profil 1: Produktinnovatører med intern utviklingskapasitet som introduserte markedsnyheter.

Denne gruppen inkluderer alle foretak som introduserte en produktinnovasjon som ble utviklet av foretaket og som ikke tidligere ble tilbudt av konkurrenter (innovasjonen var ny for markedet). Profil 1 kommer nærmest den intuitive ideen om en «innovatør» ved å utvikle (helt) nye produkter og gjøre dem tilgjengelig på markedet. De har intern innovasjonskapasitet og bruker den for å konkurrere i markedet med nye produkter, eller til og med ved å skape nye markeder.

Profil 2: Produktinnovatører med intern utviklingskapasitet, men uten markedsnyheter.

Denne gruppen inkluderer alle foretak som introduserte en produktinnovasjon som ble utviklet av foretaket, men som er identisk eller svært lik produkter som allerede tilbys av konkurrenter (kun nye for foretaket selv). En kan si at et profil 2-foretak aktivt prøver å holde seg à jour med sine konkurrenter ved å fornye og/eller utvide foretakets varetilbud.

Profil 3: Interne forretningsprosessinnovatører.

Denne gruppen inkluderer alle virksomheter som ikke introduserte en produktinnovasjon, men som introduserte en forretningsprosessinnovasjon som ble utviklet av foretaket selv. Foretak med profil 3 har som mål å bli mer effektive. De jobber aktivt for å bli mer konkurransedyktige ved å innføre bedre forretningsprosesser. Virkningen på markedet av deres innovasjonsaktivitet er indirekte, f.eks. ved å kunne tilby lavere priser eller bedre betingelser for øvrig til sine kunder, eller ved å nå nye kunder/kundegrupper for sine eksisterende produkter.

Profil 4: Innovatører uten egne «nyskapende» innovasjonsevner.

Denne gruppen inkluderer alle virksomheter som introduserte en innovasjon, av en eller annen type, men som ikke utviklet noen av dem selv. Foretak med profil 4 er aktive i sine

markeder (enten ved å tilby nye produkter eller introdusere bedre forretningsprosesser), men velger å ikke bygge opp egne innovasjonsevner selv, men i stedet skaffe innovasjonskapasitet fra andre eller ved å kopiere.

Profil 5: Ikke-innovatører som hadde innovasjonsaktiviteter, men som ikke gjennomførte dem.

Denne gruppen omfatter alle foretak som ikke har introdusert innovasjoner i det siste, men har enten pågående eller forlatt innovasjonsvirksomhet. Foretak med profil 5 har ikke introdusert noen innovasjon i referanseperioden på tre år, men de er heller ikke fremmede for ideen om innovasjon. De har jobbet med innovasjonsaktiviteter, men de har (ennå) ikke fullført dem eller har forlatt det i løpet av de siste tre årene.

Profil 6: Ikke-innovatører som prøvde, eller ønsket, å innovere, men ble hindret.

Denne gruppen omfatter alle foretak som ikke introduserte noen innovasjon, og som ikke hadde pågående eller avbrutte innovasjonsaktiviteter, men som vurderte å innovere. Foretak med profil 6 har ikke introdusert eller arbeidet med innovasjon i referanseperioden på tre år, men de er heller ikke fremmede for ideen om innovasjon.

Profil 7: Ikke-innovatører som ikke prøvde å innovere.

Denne gruppen inkluderer alle andre virksomheter, de som verken har introdusert en innovasjon eller har noen pågående eller avbrutte innovasjonsaktiviteter. De har heller ikke vurdert å gjennomføre noen innovasjonsaktiviteter i løpet av treårsperioden. For de fleste av foretakene med profil 7 kan en anta at de foretrekker å bare fortsette som før og at de ikke kan sies å ha noen tilbøyelighet til å engasjere seg i innovasjonsaktivitet, i alle fall ikke på mellomlang sikt. Det er verdt å påpeke at beskrivelsene av profilene er typologier, snarere enn at de er ment å være dekkende for absolutt alle foretak som faller i en gitt profil. For eksempel vil man i profil 5 også kunne finne enkelte rene kunnskapsprodusenter, eller FoU-utøvere, som ikke har sett på ny kunnskap som direkte innovativt i seg selv når de har besvart undersøkelsen: Siden ny kunnskap er hovedproduktet de leverer og at det ikke har forandret seg i løpet av de siste tre årene i så måte.

Figur 7.1q Innovasjonsprofiler, etter hovednæring og størrelsesgruppe, 2020–2022.

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Deskriptiv bruk av innovasjonsprofiler

For eksempel kan vi forsøke å beskrive forholdet mellom de forskjellige typene av innovatører, hvorvidt de benytter seg av FoU i innovasjonsarbeidet (det være seg egenutført eller innkjøpt) og foretaksstørrelse i en enkelt figur. Ikke fordi dette er det mest interessante, eller innovative, i seg selv, men fordi det er kjente korrelasjoner. Store foretak har en større sjanse til å være innovative enn små. Foretak som benytter FoU som en del av innovasjonsutviklingen har en større sjanse til å være innovative enn de som ikke gjør det.

Figur 7.1r Foretak med innovasjonsaktivitet, etter innovasjonsprofil og FoU-status, 2020-2022

Kilde: SSB, Innovasjonsundersøkelsen i næringslivet

Figuren viser en trend omtrent som forventet, basert på tidligere funn fra innovasjonsundersøkelsen, og den samsvarer også godt med hva tidligere piloter har vist for frivillige EU-land som har levert data. En forskjell i de norske dataene er at profil 1 hadde de signifikant største foretakene i de samlede EU-tallene, både for foretak med og uten FoU. En mulig forklaring på dette kan være at mange EU-land har langt flere store vareproduserende foretak enn i Norge.

Et annet interessant poeng kan være at det ikke virker å være noe klart mønster basert på størrelse for foretak uten FoU. Riktignok er det, i absolutte tall, både flest foretak og flest ansatte uten FoU i profil 4 (som man kunne forvente) men det er ikke noen åpenbar tendens til at flere ansatte gir en «høyere» innovasjonskapasitet sånn sett.

Det vil bli rapportert på de nye innovasjonsprofilene internasjonalt og SSB vil vurdere å gjøre nasjonale tall tilgjengelige, også brutt ned etter innovasjonsprofil dersom det skulle være brukerinteresse for dette fremover.

Noter:

[1] Se også kapittel 5 for en nærmere gjennomgang av bruken av immaterielle rettigheter basert på offentlige kilder. Innovasjonsundersøkelsen er basert på egenrapportering og vil kunne gi et noe annet bilde, all den tid den ikke skiller mellom norske og utenlandske registreringer eller kan gjelde aktiv beskyttelse av aktuelle innovasjoner og ikke nye søknader.

[2] Se også https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Innovation_profiles_of_enterprises_-_statistics for utfyllende informasjon. Rammeverket for innovasjonsprofilene er utviklet av Eurostat gjennom arbeidet i CIT Task Force, hvor Norge deltar aktivt og både teksten her og artikkelen lenket over er basert på materiale derfra.

Norske vekstforetak

I dette kapitlet skal vi se nærmere på norske vekstforetak: Hvor stor andel av foretakene i det norske næringslivet er å anse som vekstforetak, hva kjennetegner vekstforetakene og deres ansatte, og hvordan er utviklingen i vekstforetak over tid. Vi ser også på om vekstforetak i høyere grad enn øvrige foretak benytter seg av næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon.

Om dataene

Datakilde: Registerdata, SSB. Følgende registre er benyttet: Virksomhets- og foretaksregisteret, A-ordning/Aa-LTO, virkemiddeldatabasen, nasjonal utdanningsdatabase og regnskapsdatabasen. Dataene dekker perioden fra 2000 til 2022. Næringsinndeling følger gjeldende Standard for næringsgruppering (SN2007).

Mer informasjon om hvor det er mulig å få tak i dataene og beskrivelser av de ulike registre [finnes på SSBs nettsider](#).

Vekstforetak er definert ut fra følgende to vekstkriterier og et størrelseskriterium^[1]:

1. Foretaket har hatt en gjennomsnittlig vekst i omsetning på minst 20 prosent per år i løpet av de tre siste årene. Med omsetning mener vi driftsinntekter.
2. Eller gjennomsnittlig vekst i sysselsetting på minst 20 prosent per år i løpet av de tre siste årene.
3. Foretaket har minst 10 ansatte ved begynnelsen av treårsperioden.

Et foretak er definert som et vekstforetak hvis ett av de to vekstkriteriene i punkt én og to er oppfylt. Hvis begge vekstkriteriene er oppfylt, vil et foretak være definert som et vekstforetak basert på en streng definisjon.

Vi har utelukket foretak fra analysen der vi mangler registrerte opplysninger om antall ansatte. Foretak som ikke har positive driftsinntekter i de gjeldende årene er heller ikke med i analysen. Hovednæringen *offentlig administrasjon og forsvar, og trykdeordninger underlagt offentlig forvaltning* er også tatt ut ettersom vi i hovedsak ønsket å se på foretak som kan karakteriseres som næringsvirksomhet. Når vi ser på alle foretak, har vi kun inkludert foretak med minst 10 ansatte. Denne definisjonen samsvarer med den som benyttes bredt i litteraturen, samt av OECD og SSB.

Å bli definert som et vekstforetak kan være en indikator på om foretakene klarer å utnytte teknologi og tilpasse seg endringer i etterspørselen gjennom innovasjoner.

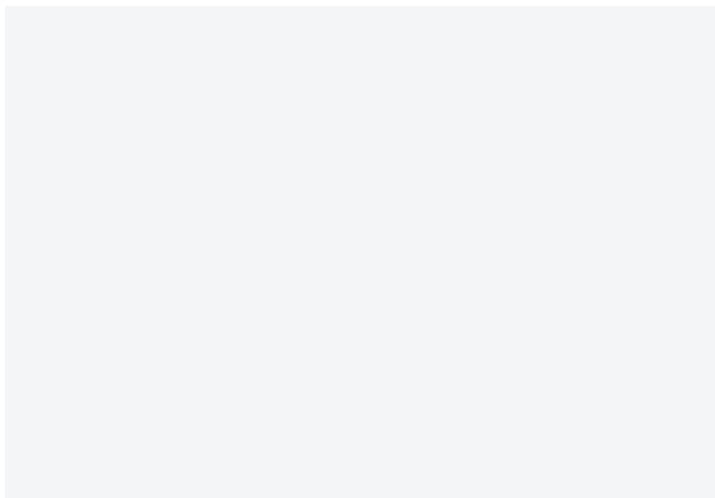
Vekstforetakene bidrar til den økonomiske veksten generelt, blant annet i form av nye arbeidsplasser. I dette kapitlet skal vi se på hvor mange av foretakene i Norge som er vekstforetak, hvor stor andel de utgjør av det samlede antall foretak med minst 10 ansatte, hvilke næringer og fylker som har en relativt stor andel vekstforetak og hva som

kjennetegner de ansatte i vekstforetak basert på individuelle kjennetegn som kjønn, alder og utdanningsnivå. Kapittelet vil også inkludere en oversikt over hvorvidt vekstforetak benytter seg av flere næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon enn øvrige foretak.

Liten nedgang i antall vekstforetak i starten av koronapandemien

Figur 7.2a viser at antall foretak med minst 10 ansatte stort sett økte gjennom analyseperioden, med unntak av helt på slutten av perioden der antallet gikk kraftig ned. Dette var trolig som følge av koronapandemien. Figuren tydeliggjør også at flere foretak ikke er ensbetydende med flere vekstforetak. Det var en økning i antall vekstforetak i Norge frem til finanskrisen (2008), og deretter en markant nedgang i de første årene etter finanskrisen. I 2012 og 2013 så vi en oppgang i antall vekstforetak, men trenden gikk nedover igjen under oljekrisen (2014–2016). Selv om det er vanskelig å se av figuren, kan vi likevel registrere en liten økning etter oljekrisen, fra 2017 til 2019, hvor antallet vekstforetak økte fra rundt 2451 til 2609. Under koronapandemien i 2020 falt antallet til 2076. Vekstforetak basert på den strenge definisjonen har i hovedsak fulgt den samme utviklingen. Det fremkommer tydelig av figuren at antall vekstforetak økte igjen fra 2020 til 2022.

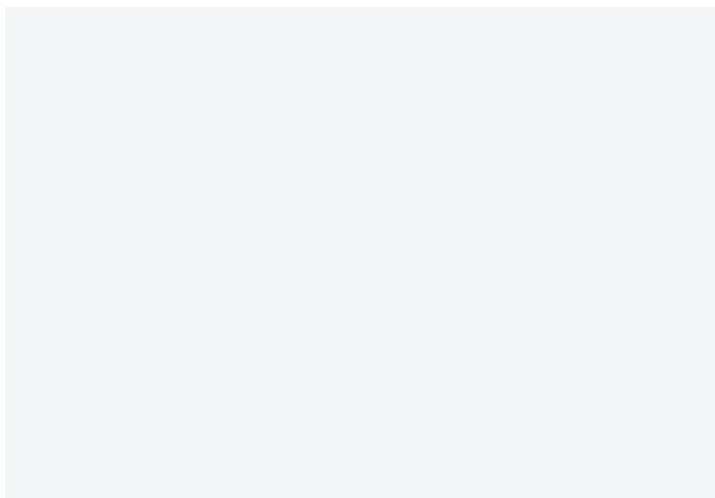
Figur 7.2a Antall foretak totalt med minst 10 ansatte og vekstforetak. 2003–2022.

Kilde: Registerdata fra SSB

Figur 7.2b viser andel vekstforetak, i prosent, av foretak med minst 10 ansatte. Figuren viser at andelen vekstforetak har begynt å vokse igjen etter pandemien. I 2022 lå tallet på 10 prosent. Sist vi så tilsvarende tall var i 2013, som var toppen før oljekrisen (2014–2016). Utviklingen i vekstforetak, basert på den strenge definisjonen, har i all hovedsak fulgt samme utvikling som øvrige vekstforetak. De har utgjort mellom 2 og 4 prosent av foretak med minst 10 ansatte.

Figur 7.2b Antall vekstforetak i prosent av antall foretak totalt med minst 10 ansatte. 2003–2022.

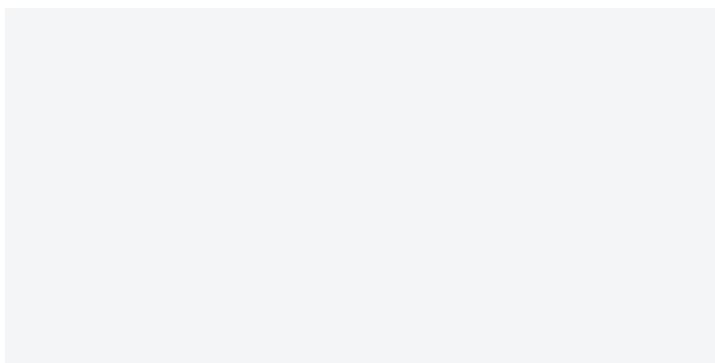

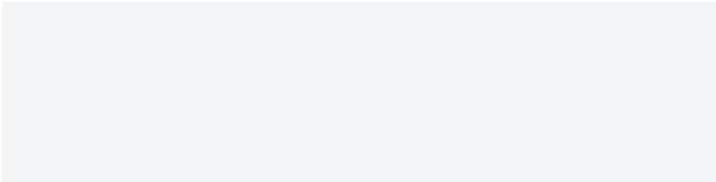
Kilde: Registerdata fra SSB

Bergverksdrift og utvinning har høyst andel vekstforetak

Figur 7.2c viser andel vekstforetak, i prosent, av foretak med minst 10 ansatte, fordelt på næringer i perioden 2011–2022. Figuren viser at den største andelen vekstforetak finnes innen hovednæringen *bergverksdrift og utvinning*, der 17 prosent av foretakene er vekstforetak. Andre næringer med høy andel vekstforetak er *jordbruk, skogbruk og fiske, informasjon og kommunikasjon, forretningsmessig tjenesteyting* samt *bygge- og anleggsvirksomhet*. Basert på den strenge definisjonen har næringene *forretningsmessig tjenesteyting* og *informasjon og kommunikasjon* høyest andel vekstforetak, henholdsvis 5 og 4 prosent. De næringene med lavest andel vekstbedrifter er *annen tjenesteyting, varehandel, reparasjon av motorvogner* samt *overnattings- og serveringsvirksomhet*.

Figur 7.2c Vekstforetak etter næring, gjennomsnittlig andel i prosent. 2011–2022.

Kilde: Registerdata fra SSB

Både økning og reduksjon i antall vekstforetak per næring over tid

Tabell 7.2a viser gjennomsnittlig antall vekstforetak per næring fordelt over en fireårig periode. Tabellen viser at noen næringer har sett en økning i antall vekstforetak, mens andre har sett en nedgang over en 11-årsperiode. *Bygge- og anleggsvirksomhet, informasjon og kommunikasjon* samt *faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting* er blant hovednæringene der gjennomsnittlig antall vekstforetak øker mest over tid. Omvendt merker vi en stor reduksjon i antall vekstforetak innenfor *kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter, helse- og sosialtjenester*, samt *overnattings- og serveringsvirksomhet*. Det er trolig en konsekvens av pandemien som viser seg her. Disse næringene var hardt rammet av krisen, som påvirket både deres omsetning og ansettelsesmuligheter.

Tabell 7.2a Årlig gjennomsnittlig antall vekstforetak etter næring¹, 2011–2013, 2014–2017 og 2018–2022.

Gjennomsnitt	2011–2014	2015–2018	2019–2022
Jordbruk, skogbruk og fiske (A)	36	51	60
Bergverksdrift og utvinning (B)	41	21	40
Industri (C)	270	274	299
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning (D)	19	20	29
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet (E)	19	13	21
Bygge- og anleggsvirksomhet (F)	501	535	560
Varehandel, reparasjon av motorvogner (G)	387	363	389
Transport og lagring (H)	122	136	134
Overnattings- og serveringsvirksomhet (I)	131	165	125
Informasjon og kommunikasjon (J)	142	160	235
Omsetning og drift av fast eiendom (L)	34	32	36
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting (M)	191	169	240
Forretningsmessig tjenesteyting (N)	202	172	193
Undervisning (P)	20	25	37
Helse- og sosialtjenester (Q)	97	141	91
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter (R)	27	48	31
Annen tjenesteyting (S)	15	10	9
Total	2252	2333	2526

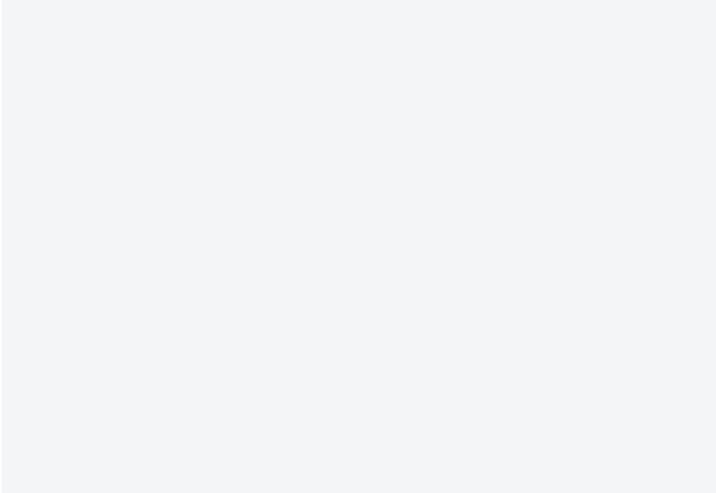
¹Ettersom det er svært få vekstforetak i hovednæringene *finansierings- og forsikringsvirksomhet* og *lønnet arbeid i private husholdninger*, er disse næringene ikke inkludert i tabellen.

Kilde: Registerdata fra SSB

Fylkesvise forskjeller i antall sysselsatte i vekstforetak

Figur 7.2d viser fordeling av sysselsetting totalt og for vekstforetak i 2022 på fylkesnivå. Figuren viser at mens Oslo sysselsetter flest totalt og blant vekstforetak, så er det Rogaland som har flest sysselsatte i vekstforetak relativt til total sysselsetting. Rogaland står for 10 prosent av den totale sysselsettingen og for 21 prosent av sysselsettingen blant vekstforetak. Andre fylker som har en relativt høy andel sysselsetting innen vekstforetak er Vestland, Vestfold og Telemark, samt Trøndelag.

Figur 7.2d Fordeling av sysselsetting i vekstforetak og næringsrettet virksomhet etter fylkesoppdelingen i 2022.¹ Andel i prosent.

¹Fylkestilhørighet er basert på forretningsadresse. SSB definerer forretningsadresse som «hovedkontorets beliggenhetsadresse for næringsdrivende enheter, og

besøksadresse for andre enheter».

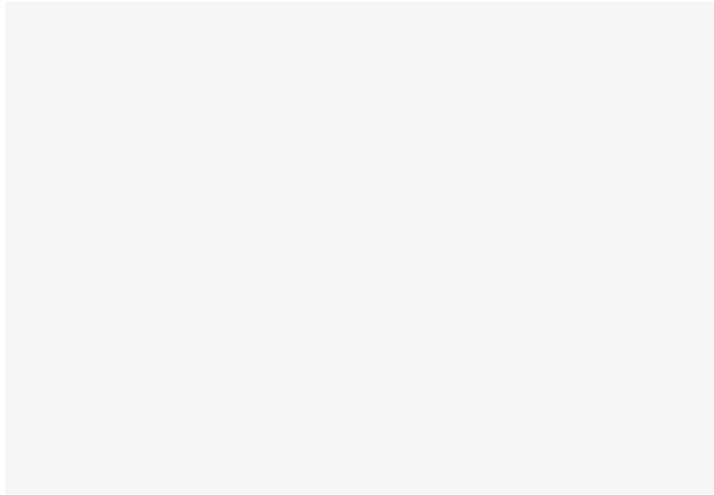
Kilde: Registerdata fra SSB

Aldersforskjeller, men stadig utjevning av forskjellene

De siste årene har det i gjennomsnitt vært en økning i gjennomsnittsalderen blant ansatte i både vekstforetak og øvrige foretak med minst 10 ansatte. Det kan korrelere med økt pensjonsalder og at folk er yrkesaktive lenger.

I Figur 7.2e ser vi imidlertid at den gjennomsnittlige arbeidstaker i vekstforetak skiller seg ut fra arbeidstakere i øvrige foretak med minst 10 ansatte. Vi ser at gjennomsnittsalderen blant de ansatte i vekstforetak er lavere sammenlignet med andre foretak med minst 10 ansatte. Dette er også tilfellet for foretak basert på den strenge definisjonen. Det var særlig etter finanskrisen i 2010 og 2011 at forskjellen i gjennomsnittsalder var betydelig. Påfølgende ser det ut til å ha vært en viss konvergering frem mot 2019. Aldersforskjellen blant de som var sysselsatt i øvrige foretak i forhold til sysselsatte i vekstforetak basert på streng definisjon, økte i perioden 2020–2022. Figuren indikerer et interessant mønster, nemlig at gjennomsnittsalderen faller for vekstforetakene i kriseår. Det kan muligens forklares med at eldre og mer etablerte ansatte med familie er mer risikoaverse og derfor søker tryggere posisjoner i tider med økonomisk usikkerhet. Et interessant spørsmål blir om utviklingen av tallene etter pandemien vil vise en tilsvarende konvergering.

Figur 7.2e Gjennomsnittsalder blant sysselsatte i vekstforetak og alle foretak med minst 10 ansatte, 2003–2022.

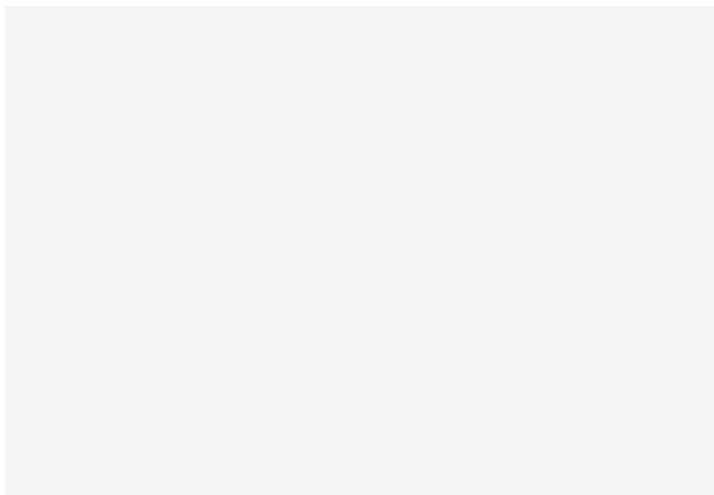
Kilde: Registerdata fra SSB

Mindre kjønnsbalanse i vekstforetak

Figur 7.2f viser kvinneandelen blant de sysselsatte i vekstforetak og øvrige foretak med mer enn 10 ansatte. Generelt er kjønnsbalansen i vekstforetakene dårligere sammenlignet med alle foretak med minst 10 ansatte.

Blant alle foretak med minst 10 ansatte ligger kvinneandelen mellom 35–36 prosent i perioden. Vi ser at kvinneandelen i vekstforetak endrer seg over perioden. For vekstforetak var kvinneandelen høyest i 2010, det vil si under finanskrisen. Da lå den på 35 prosent. I kjølvannet av krisen lå kvinneandelen på cirka 29 prosent i perioden 2012–2014. I 2015 viser figuren en ny lokal topp i kvinneandelen på 32 prosent. Etter dette lå kvinneandelen i vekstforetak på 28 prosent i årene 2018–2020. Vi ser en liten økning til 30 prosent kvinneandel i 2021 og 2022. En faktor som muligens kan forklare denne økningen er at næringene med oppgang i antall vekstbedrifter i perioden 2021–2022 også har hatt en økning i kvinneandeler. I tabell 7.2a så vi for eksempel at næringene *informasjon og kommunikasjon*, *faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting*, *industri*, *vannforsyning*, *avløps- og renovasjonsvirksomhet* og *forretningsmessig tjenesteyting* hadde oppgang i antall vekstbedrifter. Vi ser en økning i gjennomsnittlig kvinneandel i disse næringene.

Figur 7.2f Kvinneandel i vekstforetak og alle foretak med minst 10 ansatte, 2003–2022.

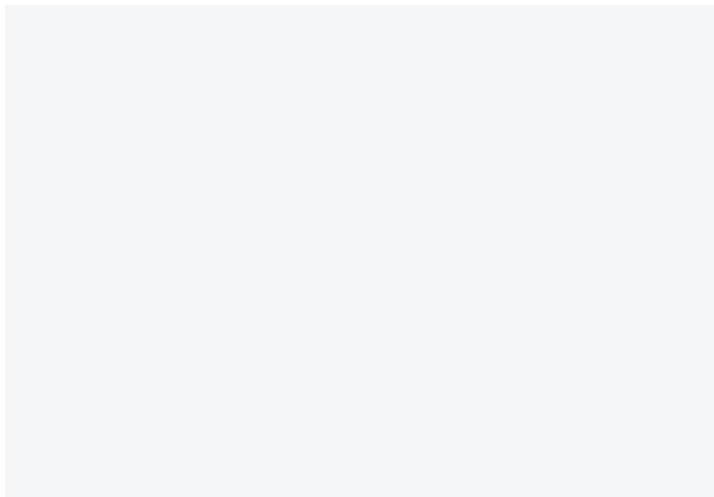

Kilde: Registerdata fra SSB

Høyere utdanningsnivå i vekstforetak

Utdanningsnivået i vekstforetakene er høyere enn i alle foretak med minst 10 ansatte. Dette er synlig i figur 7.2g, som viser andelen høyt utdannede sysselsatte i vekstforetak. Dette omfatter sysselsatte med universitets- og høyskoleutdanning på høyere nivå, som vil si master- eller doktorgrad. Vi ser i figuren at andelen høyt utdannede øker gjennom analyseperioden i alle foretak med minst 10 ansatte. I foretak med minst 10 ansatte har denne andelen ligget mellom 5 og 7 prosent i årene 2010–2018, mens for vekstforetak har andelen ligget litt høyere på mellom 7 og 9 prosent i samme tidsrom. For vekstforetak basert på streng definisjon, ser vi en økning i andel høyt utdannede fra 11 prosent i 2019 til 13 prosent i 2021. Flere faktorer kan muligens forklare denne økningen. For eksempel at foretak med høy andel høyt utdannede kan ha håndtert konsekvensene fra koronapandemien best, eller at foretak med ansatte med høy utdanning nølte med å nedbemanne slike ansatte under pandemien, spesielt hvis de trodde at de ville trenge disse ansatte etter krisen. Hvis de tydde til nedbemanning, var det rettet mot de med mindre formell kompetanse. Dette kan midlertidig øke andel høyt utdannede i foretaket. Det er også mulig at næringer med økning i andel vekstforetak, nemlig hovednæringene *informasjon og kommunikasjon* og *faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting*, har ansatte med høy utdanning. Dette kan også føre til en økning i utdanningsnivået blant vekstforetakene. Figur 7.2g viser også at utdanningsnivået falt igjen til 12 prosent i 2022 for vekstforetak basert på den strenge definisjonen.

Figur 7.2g Andel høyt utdannede¹ i vekstforetak og alle foretak med minst 10 ansatte, 2003–2022.

¹Høyt utdannede sysselsatte omfatter sysselsatte med master- og doktorgradsutdanning.

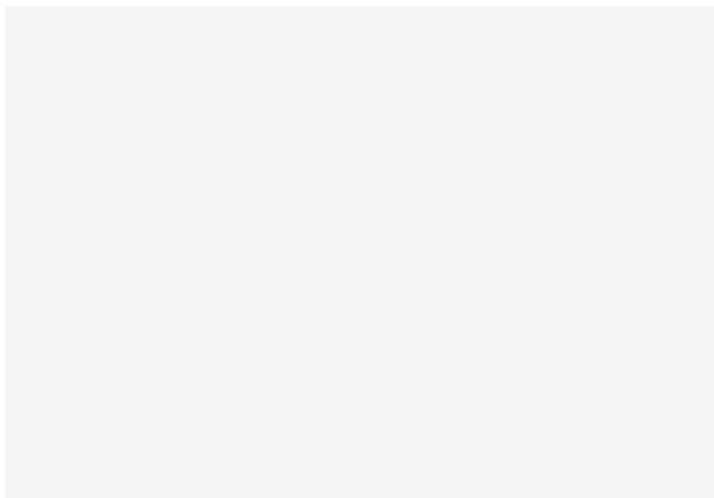
Kilde: Registerdata fra SSB

Næringsrettede virkemidler innen FoU blir hyppig benyttet

Figur 7.2h viser andelen foretak som benytter seg av næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon. Næringsrettede virkemidler er offentlig støttede tiltak og ordninger som er utviklet for å styrke næringslivet. Dette gjelder virkemidler fra Forskningsrådet, Innovasjon Norge, SIVA, EUs programmer samt SkatteFUNN. Kapittel 4.5 beskriver de samme virkemidlene, men ser bare på tilskudd. Dette avsnittet handler om alle typer støtte rettet mot forskning og innovasjon. Andelen viser relative antall foretak som opptil 3 år før målepunktet har benyttet seg av slike virkemidler minst én gang. For eksempel, om vi ser på foretakene i 2020, så viser figuren andelen av foretakene som har benyttet seg av slike virkemidler minst én gang i perioden 2017–2020.

Figuren viser at andelen vekstforetak som benytter seg av virkemidler er betydelig høyere enn for øvrige foretak med minst 10 ansatte. Det er viktig å understreke at dette ikke er en kausal sammenheng mellom det å anvende et næringsrettet virkemiddel og så bli et vekstforetak. Men figuren viser ganske tydelig en sammenheng mellom virkemiddelbruk og det å være et vekstforetak. I 2019 benyttet 31 prosent av vekstbedriftene basert på den strenge definisjonen seg av virkemidler. Dette tallet økte til 36 prosent i 2020 og sank til 34 prosent i 2022. Det var en økning i tilgang til midler under pandemien. Det er mulig at bedrifter følte et behov for å starte eller øke bruken av virkemidler i den perioden hvis omsetningen var påvirket av krisen. Det kan også ha vært en gylden mulighet til å reallokere ledige ansatte til innovasjon hvis vekstbedriftene kunne søke eller få midler til det istedenfor å nedbemanne.

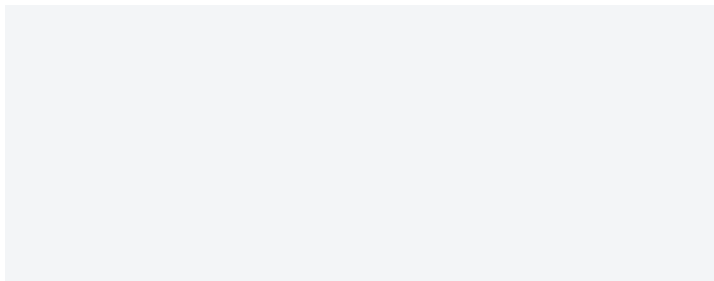
Figur 7.2h Andel foretak som benytter seg av næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon mellom 0 og 3 år før målepunkt. Blant vekstforetak og alle foretak med minst 10 ansatte, 2003–2022.

Kilde: Registerdata fra SSB

I figur 7.2i ser vi andel foretak som benytter seg av to eller flere næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon minst en gang opptil 3 år før målepunktet. For eksempel, et foretak med to virkemidler har enten benyttet seg av to virkemidler innen det samme året eller mellom to ulike år. Det er interessant å se i figur 7.2i at andel øvrige foretak med minst 10 ansatte som benytter seg av to eller flere næringsrettede virkemidler ligger stabilt i perioden 2018–2022 på cirka 9 prosent. Vi ser derimot at andelen vekstforetak som benytter seg av to eller flere næringsrettede virkemidler ligger på 13–16 prosent i den samme perioden. Som forventet er det i alle kategorier færre foretak som benytter seg av to eller flere virkemidler enn som benytter seg av kun ett. I 2021 brukte knappe 35 prosent av vekstforetakene basert på den strenge definisjonen ett eller flere virkemidler (figur 7.2h), mens 16 prosent brukte to eller flere virkemidler (figur 7.2i). Det viser at det er vanligere å bruke ett virkemiddel.

Figur 7.2i Andel foretak som benytter seg av minst 2 eller flere næringsrettede virkemidler innen forskning og innovasjon mellom 0 og 3 år før målepunkt. Blant vekstforetak og alle foretak med minst 10 ansatte, 2003–2022.

Kilde: Registerdata fra SSB

Noter:

[1] Definisjonen av vekstforetak følger av den internasjonale definisjonen av vekstforetak, se OECD-Eurostat Manual on Business Demography Statistics (2007).

Innovasjon i offentlig sektor

Innovasjonsaktiviteter i offentlig sektor har fått økt oppmerksomhet de siste årene. Tradisjonelt har offentlig sektor blitt sett på som mindre innovativ på grunn av mangelen på konkurransepress, utilstrekkelige insentiver for offentlige ansatte og behovet for forutsigbarhet i samfunnet. Dette synet er blitt utfordret og forskningen viser at innovasjon i offentlig sektor er utbredt (se f.eks. Lægread et al. (2011)). Selv om vi vet at det skjer mye innovasjon i offentlig sektor, er det ennå ikke blitt etablert felles standarder for å systematisere produksjonen av statistikk rundt temaet. Det finnes derimot nasjonale initiativer for å samle inn statistikk om innovasjon i offentlig sektor. Disse initiativene bygger på Oslo-manualen fra OECD (OECD/Eurostat, 2018), som i siste revisjon inkluderer generelle definisjoner av innovasjon som kan benyttes på tvers av sektorer.

Oslo-manualen definerer innovasjon som «et nytt eller forbedret produkt eller en prosess (eller en kombinasjon av disse) som skiller seg betydelig fra enhetens tidligere produkter eller prosesser, og som er gjort tilgjengelig for potensielle brukere (produkt) eller tatt i bruk av enheten selv (prosess)» (OECD, 2018, s.32). Bygget på denne definisjonen, Oslo-manualen og tidligere undersøkelser, har mange av de nordiske landene (blant annet Danmark, Norge, Sverige, Island og Finland) gjennomført undersøkelser for å avdekke ytterligere informasjon om innovasjon i offentlig sektor. Erfaringene fra disse studiene har bidratt til å videreutvikle metodikken både knyttet til survey-spørsmål og respondentgrupper. Erfaringer har blitt presentert og drøftet i internasjonale fora fasilitert av Center for offentlig innovasjon (COPI) i Danmark og endte opp med en guide til hvordan land kan samle inn tall for måling av offentlig innovasjon. Guiden er publisert av Center for Offentlig Innovation og heter Copenhagen Manual (Center for Offentlig Innovation, 2021).

Det er derimot ikke slik at selve datainnsamlingen ble systematisert. Det er fortsatt ujevnt hvor ofte undersøkelser kjøres i de ulike landene. Dette gjelder også for Norge hvor undersøkelser gjennomføres med ujevne intervaller. I denne utgaven av Indikatorrapporten presenteres resultater fra kommunal sektor i Norge og Danmark. Et stort positivt aspekt ved årets Innovasjonsbarometer, gjennomført av Kommunesektorens organisasjon (KS), er at mange av spørsmålene som ble stilt ligner på spørsmålene stilt i det danske Innovasjonsbarometeret, utført av COPI i samarbeid med Danmark Statistikk (2023). Mens dette gjør det interessant å sammenstille resultater, er det svært viktig å poengtere at det er noen ulikheter i spørsmålsformuleringer i surveyene. Selv små justeringer kan ha betydning for hvordan spørsmålet oppfattes av respondentene. For eksempel spørres norske kommunale virksomheter om den nyeste innovasjonen er «helt eller delvis finansiert av kilder utenfor arbeidsplassens egen budsjett» mens tilsvarende danske arbeidsplasser blir spurt slik: «Hvordan er den seneste innovation finansieret?». Grunnet variasjon i spørsmålsformulering vil sammenligningsgrunnlaget for de ulike figurene variere. Når ikke annet er nevnt er det vår vurdering at spørsmålsformuleringene er sammenlignbare. I tekst og figurer vil vi gjøre oppmerksom på at vi tidvis sammenligner tallstørrelser/resultater innen samme tema, men hvor resultatet samtidig kan være påvirket av ulik spørsmålsformulering eller svarkategorier.

Det er også viktig å notere seg at innovasjonssammenstillingen påvirkes av at dataene er innsamlet i to forskjellige land, med litt ulike politisk-administrative systemer, på ulike tidspunkter. Dette er blitt poengtert som en svakhet av slike sammenstillinger også i de tidligere rapportene (se f.eks. Lykkebo et al. (2018) og Lykkebo et al. (2019)). Vi påpeker dermed som tidligere rapporter at noen av forskjellene vi viser til kan skyldes mange forskjellige forhold, blant annet kommunestørrelse, regelverk, politisk system osv. Denne rapporten viser til forskjellene deskriptivt og sammenstiller resultatene med en viss forsiktighet. Vi viser her at dette er et interessant forskningsfelt og det er mye som kan analyseres og fordypes i videre.

Om tallgrunnlaget

Danmark: Respondentene i undersøkelsen er ledere av kommunale arbeidsplasser.

Tidsperiode: 2022-2023

Svarprosent: Svarprosenten var på 36 prosent. Vi har tilgang til resultater fra 1226 responser hvorav 1010 har gjennomført innovasjoner i løpet av de siste 2 årene. For mer informasjon om undersøkelsen se [WebReport](#)

Norge: Respondentene i undersøkelsen er ledere av kommunale arbeidsplasser.

Tidsperiode: 2024

Antall respondenter: Undersøkelsen ble sendt ut til 11378 kommunale og fylkeskommunale virksomheter. Svarprosenten totalt var på 18 prosent.

Kan Norge og Danmark sammenlignes

En rapport utgitt av COPI i 2018 diskuterer at det er store likheter mellom Norge og Danmark på grunn av felles historiske og språklige bånd (Lykkebo et al., 2018). De forklarer ytterligere at begge land har store skattefinansierte offentlige sektorer, gjennomgående høyt utdanningsnivå og er kulturelt ganske like (Lykkebo et al., 2018). Samtidig nevner de at likhetene i resultater blant disse landene er litt overraskende (Lykkebo et al., 2018). Det er store forskjeller i antall kommuner i landene og befolkningstetthet innenfor kommunene. Den gjennomsnittlige kommunestørrelsen i Danmark er ca. 55.000 innbyggere mens i Norge er tilsvarende ca. 15.500 innbyggere (Vabo & Røiseland, 2020). I tillegg til dette, fikk de danske kommunene mer myndighet etter den nyeste kommunereformen, spesielt på arbeidsmarkedsområdet, noe som gjør de danske kommune mer sentrale i velferdspolitikken enn de norske kommunene (Vabo & Røiseland, 2020). Vabo og Røyseland diskuterer også at det er forskjeller i antall representanter i norske og danske kommunestyre og tilhørende utvalg og komiteer (Vabo & Røiseland, 2020). På grunn av underliggende reguleringer, er det større kommunestyre i norske kommuner sammenlignet med de danske. Dette fører til at norske innbyggere i mye større grad er representert i kommunestyrene enn de danske innbyggerne (Vabo & Røiseland, 2020). Dette kan ha en effekt på type beslutninger som blir tatt i Norge sammenlignet med Danmark på kommunalt nivå.

Typen av innovasjon – mange likheter

Vi ser i figur 7.3a at blant kommunale arbeidsplasser har 84 prosent av de norske og 82 prosent av de danske arbeidsplassene innført minst én innovasjon de siste to årene. Disse tallene er meget like. Tallene har økt siden siste gang målingen var gjort, i 2020 i Norge og 2019 i Danmark. Da lå tallet på 75 prosent i Norge og 80 prosent i Danmark.

Figur 7.3b viser at det er likhetstrekk mellom Norge og Danmark i typer av innovasjoner også. I begge landene er prosess- eller organisasjonsinnovasjon den hyppigste, mens produktinnovasjon er minst utført. I Norge har prosessinnovasjoner økt fra 59 prosent i 2020 til 73 prosent i 2024 (ikke vist i figuren). I Danmark er økningen litt mindre, fra 72 prosent i 2019 til 75 prosent i 2023 (ikke vist i figuren). Figuren viser at 61 prosent av norske kommuner gjennomfører tjenesteinnovasjoner, i forhold til 39 prosent av danske kommuner. Figuren viser også at danske kommuner litt oftere gjennomfører kommunikasjons- og prosessinnovasjoner, sammenlignet med de norske. Forskjellene er derimot små i disse innovasjonstypene. Dette har vært en vedvarende trend som er blitt påpekt i tidligere sammenligninger publisert av både KS og COPI. Forskjellen er interessant og kan muligens forklares av mange grunner, for eksempel de politisk-administrative forskjellene på kommunalt nivå mellom Norge og Danmark, behovene til innbyggerne, forskjeller i

innovasjonsprioriteringer i disse landene osv. Alt i alt, ser vi at begge landene har fokus på innovasjon i offentlig sektor og at kommuner i begge land tar i bruk nye innovasjoner ganske ofte.

Figur 7.3a Innført én eller flere typer innovasjon i løpet av de siste to årene? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU

Figur 7.3b Har din arbeidsplass i løpet av de to siste årene innført innovasjon i form av nye eller vesentlig endrede...? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Innovasjoner er ofte direkte knyttet til kjerneoppgaver

Kjerneoppgaven kan beskrives som de overordnede oppgavene som en virksomhet har, som skaper verdi for deres kunder. Mye kan inngå i kjerneoppgavene til en kommunal virksomhet, som for eksempel det å utdanne studenter, tilby helsetjenester eller drive kulturhus osv. Figur 7.3c viser at den nyeste innovasjonen i både Norge og Danmark er direkte knyttet til virksomhetens kjerneoppgaver. 84 prosent av norske virksomheter svarer at innovasjonene er direkte knyttet til kjerneoppgavene mens 94 prosent av de danske virksomheter svarer at innovasjonene er knyttet til kjernen. I Norge, svarer 13 prosent av virksomhetene at innovasjonene ikke er nært tilknyttet kjerneoppgavene, i motsetning til i Danmark hvor 4 prosent av virksomhetene svarer at de ikke er nært knyttet til kjerneoppgavene. I den danske undersøkelsen fikk virksomhetene en ekstra valgmulighet, nemlig hvorvidt innovasjonen henger sammen med fremtidige kjerneoppgaver. Det fremkommer av figuren at rundt 4 prosent av virksomhetene svarer at innovasjonene henger sammen med fremtidige oppgaver i Danmark. Det er mulig at noen av innovasjonene i Norge som ikke er nært knyttet til dagens kjerneoppgaver henger sammen med fremtidige kjerneoppgaver, men dette kan vi ikke fastsette.

Figur 7.3c Hvordan vil du beskrive at den nyeste innovasjonen griper inn i virksomheten? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Ledere og medarbeidere er vanligste igangsettere

Figur 7.3d viser at de viktigste igangsettere i både Danmark og Norge, er medarbeidere og ledere internt i organisasjonen. I Norge nevnte 43 prosent av arbeidsplassene ledere som igangsettere i 2020 og tallet har gått litt ned til 41 prosent i 2024. I Danmark har tallet ligget stabilt på 38 prosent siden 2019. Betydningen av medarbeidere har økt litt i både Norge og Danmark fra siste måling. I 2020 nevnte 343 prosent av de norske arbeidsplassene medarbeidere som pådrivere, i forhold til 39 prosent i 2024. I Danmark nevnte 35 prosent av arbeidsplassene medarbeidere som pådrivere i siste måling, i forhold til 39 prosent i 2023.

Figur 7.3d Hvem eller hva førte til at dere igangsatte den nyeste innovasjonen ved din arbeidsplass? Sammenligner Norge¹ og Danmark.

¹ I de norske tallene er kategoriene "Annet" og "Vet ikke" slått sammen.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Figuren viser ytterligere at det stilles noen forskjellige delspørsmål under denne kategorien. Vi har sammenlignet resultater der det er relevant. Siden det er ulike delspørsmål, blir "Annet" og "Vet ikke" ikke sammenlignbare på tvers av landene.

Vi ser at i Norge igangsetter 20 prosent av virksomhetene innovasjoner på grunn av nye samfunnsutfordringer. Dette er et delspørsmål som ikke ble stilt i Danmark. Vi ser derimot at det finnes mange forskjellige typer samfunnsutfordringer, og et konkret eksempel er Covid-19 som skapte mange utfordringer i perioden 2020-2022. I Danmark viser figuren at 6 prosent av virksomhetene igangsatte innovasjoner på grunn av Covid-19. Endrede forventninger, reguleringer og krav igangsetter også innovasjoner. Tallene for disse har ligget relativt stabile siden siste måling av innovasjonsbarometeret. Figuren viser at 17 prosent av kommunale virksomheter i Norge igangsetter innovasjon på grunn av innsparinger og effektiviseringskrav, mens tallet ligger på 13 prosent i Danmark. Vi ser også at organisasjonsendringer igangsetter innovasjon i både Danmark og i Norge. I Danmark ligger tallet noe høyere på 21 prosent sammenlignet med 14 prosent i Norge. Også her er tallene stabile i forhold til tidligere målinger.

Innovasjoner er ofte inspirert av andre i nettverket

I både Norge og Danmark er de fleste innovasjonene inspirert av andres løsninger, men ny for selve institusjonen. I Norge er det langt mer vanlig å ta i bruk andres innovative løsninger enn i Danmark. Figur 7.3e viser at 38 prosent av norske arbeidsplasser svarer at deres innovasjoner er gjenbruk, sammenlignet med 19 prosent av danske arbeidsplasser. Dette tallet har ligget forholdsvis stabilt for Norge, men har økt med 5 prosent siden siste måling av danske arbeidsplasser. Vi ser at 55 prosent av danske arbeidsplasser responderer at innovasjoner er tilpasset til arbeidsplassen, i forhold til 39 prosent av norske arbeidsplasser. Tallene er redusert litt siden siste måling, der 58 prosent av danske arbeidsplasser responderte slik i forhold til 45 prosent av norske arbeidsplasser.

Lykkebo et al. (2018) diskuterer at den store gjenbruksgraden i både Danmark og Norge kan muligens forklares med at det ikke er insentiver til markeds konkurranse i kommunale arbeidsplasser. Dette fører til at det er stor åpenhet rundt innovasjonene og arbeidsplassene kan observere og lett tilpasse eller gjenbruke andres innovasjoner. De påpeker også at den høye andelen gjenbruk av innovasjoner kan forklare den store innovasjonsraten i både Norge og Danmark.

Det er nesten ingen forskjeller mellom Danmark og Norge når det gjelder utvikling av nye innovasjoner. Vi ser at 15 prosent av danske arbeidsplasser og 16 prosent av norske arbeidsplasser svarer at den nyeste innovasjonen på arbeidsplassen er selvutviklet. For Norge er dette en betydelig økning fra 9 prosent i 2020. I Danmark er tallet redusert litt fra 17 prosent i 2019.

Figur 7.3e Den nyeste innovasjonen på min arbeidsplass var ... Sammenligner Norge¹ og Danmark.

¹ For norske tall er "det min arbeidsplass som utviklet og første til å innføre" en sammenslått kategori. Vi slår sammen kategoriene «det min arbeidsplass som utviklet» (10 %) og «min arbeidsplass den første til å innføre» (6 %). Dette gjøres for å lettere sammenligne mot tidligere år og danske tall.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Figur 7.3f viser inspirasjonskildene til arbeidsplassene. Vi ser at personlig nettverk er en meget viktig kilde, der 56 prosent av arbeidsplassene i Danmark og 29 prosent av norske arbeidsplassene finner inspirasjon gjennom den kanalen. Bedrifter henter også inspirasjon fra andre eksterne kilder som konferanser, studieturer og besøk hos andre arbeidsplasser i Danmark og i Norge. Ikke alle delspørsmålene er direkte sammenlignbare i denne kategorien. For eksempel viser figur 7.3f at 30 prosent av arbeidsplassene i Danmark nevner konferanser, seminarer, kurs eller utdanning som inspirasjonskilde. Dette kan sammenlignes mot flere andre kategorier, for eksempel at 25 prosent av norske arbeidsplasser nevner deltakelse på konferanse, 14 prosent av arbeidsplassene er inspirert via videre- og etterutdanning og 5 prosent er inspirert av å delta på studieturer.

Interne ressurser kan også være kilde til inspirasjon. Figur 7.3f viser at ansatte på arbeidsplassen er en viktig kilde til inspirasjon i både Danmark og Norge. Figuren viser at 435 prosent av arbeidsplassene i Danmark er inspirert av medarbeidere og ledere på arbeidsplassen, mens 27 prosent av arbeidsplassene i Norge er inspirert av ansatte på egen arbeidsplass. Her kan vi ikke direkte sammenligne ansatte mot ledere, men figuren viser tydelig at interne ressurser til organisasjonen er en viktig kilde til inspirasjon.

Figur 7.3f I hvilke kanaler hørte dere om løsningen som arbeidsplassen din er inspirert av eller har videreført? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Samarbeid om innovasjon skjer ofte innad i kommunen

Figur 7.3g viser at offentlig innovasjon ofte skjer i samarbeid med partnere. Det kan muligens være en forklaring på den høye innovasjonsraten i både Norge og Danmark. Figuren

viser at 45 prosent av respondentene, i både Norge og Danmark, svarer at de samarbeider med andre kommunale arbeidsplasser i egen kommune. Figuren viser også at 19 prosent av respondenter i Norge og 14 prosent av respondenter i Danmark svarer at de samarbeider med kommunale arbeidsplasser utenfor deres kommune. Det er dermed mye kontakt mellom kommunale arbeidsplasser både innen samme kommune, men også på tvers av kommuner.

Vi ser også av figuren at kommunale arbeidsplasser samarbeider med eksterne samarbeidspartnere ganske hyppig. Figuren viser at en høy andel av arbeidsplassene, 19 prosent i Norge i forhold til 16 prosent i Danmark, samarbeider med private virksomheter. Det er også vanlig i både Danmark og i Norge å samarbeide med andre eksterne samarbeidspartnere som innbyggerne, utdannings- og forskningsmiljøer og arbeidstakerorganisasjoner.

Figur 7.3g Samarbeidet arbeidsplassen din med noen av følgende under utviklingen av den nyeste innovasjonen? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Samarbeid med private leverandører

Figur 7.3h-k viser samarbeidet mellom de kommunale arbeidsplassene og private leverandører i innovasjonsarbeidet. I denne delen går vi gjennom hvilke faser de er involvert i, hvordan organisasjonen kom i kontakt med den private leverandøren, om en offentlig anskaffelse ble planlagt eller gjennomført for samarbeidet og til sist, grunner til at anskaffelsen ikke ble lyst ut.

Det fremkommer av figur 7.3d at private virksomheter sjelden setter i gang innovasjon (2 prosent av arbeidsplasser i Danmark svarer at private virksomheter igangsetter innovasjon vs 4 prosent i Norge.), men figur 7.3g viser at 16 prosent av danske og 19 prosent av norske arbeidsplasser samarbeider med private virksomheter. Figur 7.3h viser at private leverandører brukes i forskjellige faser av innovasjonsarbeidet i Norge og i Danmark. Ifølge figuren responderer 38 prosent av arbeidsplassene i Danmark at private leverandører er involvert i utforskningen av problemet, i forhold til knapt 15 prosent i Norge. Vi ser derimot at 70 prosent av de norske arbeidsplassene samarbeider med private leverandører i iverksetting og implementering av nye løsninger, i forhold til 49 prosent i Danmark. I utvikling eller tilpasningsfasen bruker 61 prosent av norske arbeidsplasser private leverandører i forhold til 71 prosent danske arbeidsplasser.

Figur 7.3h I hvilke faser av innovasjonsarbeidet var den private leverandøren involvert? Sammenligner Norge¹ og Danmark.

¹ I de norske tallene er kategoriene "Annet" og "Vet ikke" slått sammen.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Figur 7.3i viser at det er noen forskjeller i måten arbeidsplassene kommer i kontakt med den private leverandøren de samarbeider med i den seneste innovasjonen. I Norge responderer 34 prosent av arbeidsplassene at den private leverandøren ble valgt ut etter en konkurranse, i forhold til kun 9 prosent av danske arbeidsplassene. I Danmark viser figuren at 39 prosent av arbeidsplassene selv spurte en privat leverandør som de kjente fra før, i motsetning til Norge, der tallet ligger litt under 27 prosent. Det er like vanlig i Norge og Danmark at den private leverandøren ble valgt ut etter dialog med flere leverandører.

Figur 7.3i Hvordan kom dere i kontakt med den private leverandøren som dere har samarbeidet med om den seneste innovasjonen? Sammenligner Norge¹ og Danmark.

¹ I de norske tallene er kategoriene "Annet" og "Vet ikke" slått sammen.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Figur 7.3j viser om arbeidsplassen har planlagt eller gjennomført en offentlig anskaffelse for å samarbeide med den private leverandøren. Som vi forventer av forklaringen hittil svarer nesten 70 prosent av danske arbeidsplasser "Nei". I motsetning svarer 27 prosent av norske bedrifter "nei" til spørsmålet. Figuren viser at 48 prosent av norske arbeidsplasser svarer at en offentlig anskaffelse er planlagt, underveis eller gjennomført, i forhold til kun 13 prosent danske arbeidsplasser. En mulig forklaring kan være forskjeller i anskaffelsessystemer og tolkning av regelverk, herunder statsstøtteregelverket som tillater arbeidsssteder å velge ut leverandører uten å gjennomføre anskaffelser.

Figur 7.3j Har dere planlagt eller gjennomført en offentlig anskaffelse for å samarbeide med den private leverandøren? Sammenligner Norge og Danmark.

Note: I de norske tallene er kategorien "Ja, en offentlig anskaffelse er planlagt, underveis eller gjennomført" en summering av "Ja, anskaffelse er planlagt eller underveis" (5%) og "Ja, en offentlig anskaffelse er gjennomført" (43%).

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

I Norge ble arbeidsplassene spurt om grunnen til at anskaffelsen ikke ble lyst ut. Figur 7.3k viser at de fleste responderer at anskaffelsen er under terskelverdien.

Figur 7.3k Hva var årsaken til at det ikke ble lyst ut?

Kilde: Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Alt i alt ser vi at kommunale arbeidsplasser samarbeider hyppig med private leverandører både i Norge og i Danmark, men i litt ulike faser av innovasjonsarbeidet. Vi ser også at det er vanligere i Norge å ha anskaffelsesrunder enn i Danmark.

Vilkår for innovasjon – hva hemmer og fremmer?

Det er mange faktorer som kan påvirke innovasjonsprosessen. Dette spørsmålet i undersøkelsene hadde noen ulike kategorier i Danmark og i Norge. Vi har også i dette tilfellet valgt å vise alle mulige responser, men dette fører til at ikke alt er sammenlignbart. Vi har summert responsene "i høy grad" og "i noen grad". De aller fleste faktorene har en hovedsakelig fremmende effekt.

Vi finner klare likheter i den fremmende effekten av to hovedfaktorer, nemlig medarbeiders medvirkning og måten vi samarbeider internt på arbeidsplassen. Disse faktorene er med på å fremme innovasjon i over 90 prosent av arbeidsplassene i både Norge og i Danmark. Det er også logisk at medarbeiders medvirkning kan være meget hemmende gitt at innovasjonsprosessen kan stoppe opp hvis ikke medarbeidere vil delta.

Det er også noen klare forskjeller mellom Danmark og Norge når det gjelder fremmende faktorer. Vi ser at det er forskjeller i faktorene, ny teknologi, lover og fastsatte krav, kunnskapsinstitusjoners medvirkning og begrensede økonomiske ressurser. Alle disse faktorer er mer fremmende i Norge enn de er i Danmark. Vi har spesielt lyst til å påpeke at begrensede ressurser i Norge virker fremmende for 68 prosent av arbeidsplassene i Norge og kun 20 prosent av arbeidsplassene i Danmark. I tillegg er begrensede ressurser hemmende for 82 prosent av arbeidsplassene i Norge, i forhold til 34 prosent av arbeidsplassene i Danmark.

Figur 7.3l I hvilken grad mener du de følgende faktorene fremmer/hemmer arbeidet med innovasjon? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Hyppig bruk av teknologi i innovasjoner

Hvorvidt inngår teknologi i de nyeste innovasjonene? Noen ganger åpner teknologi opp for at arbeidsplassene kan utføre arbeidet deres på en annen måte, og andre ganger er nye teknologiske løsninger i seg selv innovasjonen. Figur 7.3m viser at ca. 11 prosent av danske kommunale innovasjoner i seg selv er en teknologisk løsning, sammenlignet mot 15 prosent av de norske kommunale innovasjonene. I tillegg ser vi at i Norge er teknologi nesten dobbelt så viktig del av innovasjonen enn i Danmark. Her er det ingen fastsatt grense på hvorvidt arbeidsplassene skal bruke teknologi som en del av innovasjonen. Men, en forklaring kan være at mange av tjenestene til kommunale arbeidsplasser blir digitalisert noe

som kan forklare både resultatene her og tjenesteinnovasjonene som foregår i Norge. Det er interessant at teknologi ikke inngår i nesten 29 prosent av danske kommunale innovasjoner. Forskjellene i type innovasjon kan muligens være en forklaring her, hvor det for norske kommuner i høyere grad var produkt- og tjenesteinnovasjoner sammenlignet med de danske kommuner.

Figur 7.3m I hvilken grad inngår teknologi i den nyeste innovasjonen? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Egne budsjetter finansierer innovasjon

Det finnes både interne og eksterne kilder til finansiering av innovasjonsarbeid. Figur 7.3n viser at 62 prosent av norske arbeidsplasser og 52 prosent av danske arbeidsplasser bruker egne budsjetter til å finansiere innovasjonsarbeidet. Det er også ikke uvanlig å bruke eksterne kilder for finansiering. Som vi ser i figuren, 28 prosent av norske arbeidsplasser bruker ekstern finansiering, i forhold til 17 prosent danske arbeidsplasser. Vi har slått sammen kategoriene "Danske offentlige støtteordninger", "Udenlandske midler", "Private fonde", "Samarbeidspartners midler" og "Andre finansieringskilder" for å lage kategorien "Ekstern (Ja)" for de danske dataene. I den danske undersøkelsen stiller de spørsmålet litt annerledes. Dermed får vi litt mer innsikt i andre kilder til finansiering i Danmark. Det frem kommer av figuren at bedrifter kan også motta finansiering fra sentrale midler i egen organisasjon, og 18 prosent av arbeidsplassene responderer at de mottar finansiering derifra. Vi ser også at 27 prosent av arbeidsplassene responderer at den nyeste innovasjonen ikke krevde noen særlig finansiering.

Figur 7.3n Er den nyeste innovasjonen helt eller delvis finansiert av kilder utenfor arbeidsplassens eget budsjett? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Interne evalueringer av effekter av innovasjon

Figur 7.3o til q viser hvorvidt arbeidsplassene evaluerer effekten(e) av de nyeste innovasjonene samt metode og formål med evalueringen. Figur 7.3o viser at selv-evaluering er den vanligste formen for evaluering gjennomført i både Norge og i Danmark. Det er langt sjeldnere å bruke eksterne aktører til å evaluere effektene. Det fremkommer av figuren at 7 prosent av danske arbeidsplasser og 4 prosent av norske arbeidsplasser får ekstern bistand til å evaluere. Det er et overraskende lavt antall.

Vi ser også i figuren at mange arbeidsplasser i både Norge og Danmark har enten planer om å evaluere eller er i gang med å evaluere. Dette betyr at arbeidsplassene har tenkt på evaluering og er i en evalueringsprosess, men det gjenstår å se om evalueringene faktisk fullføres.

Figur 7.3o Har arbeidsplassen din evaluert effektene av den nyeste innovasjonen? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

I figur 7.3p ser vi at de fleste arbeidsplassene gjør egne faglige vurderinger av innovasjonene. 79 prosent av danske arbeidsplasser og 71 prosent av norske arbeidsplasser gjør egne faglige vurderinger. Dette samsvarer med at fleste arbeidsplasser responderer at de selv evaluerer effektene av innovasjoner. Det er også vanlig for bedrifter å gjennomføre undersøkelser blant medarbeidere for å evaluere effektene. Ifølge figuren gjennomfører 49 prosent av danske arbeidsplasser og 51 prosent av norske arbeidsplasser slike undersøkelser. Andre former for evaluering er undersøkelser blant tjenestemottakere og testing av om målsettingen med innovasjonen er realisert. Det fremkommer av figuren at mellom 15 og 19 prosent av både danske og norske arbeidsplasser bruker disse evalueringsmetodene.

Figur 7.3p Vennligst angi om evalueringen av den nyeste innovasjonen omfatter... Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Arbeidsplassene kan ha forskjellige formål med evalueringen. Det frem kommer av figur 7.3q at 81 prosent av danske arbeidsplasser og 66 prosent av norske arbeidsplasser gjennomfører evalueringer for å lære, slik at de kan forbedre seg fremover. Et annet viktig formål med intern evaluering er å undersøke hvorvidt innovasjonen har virket etter sin hensikt. Som vi ser i figuren, 62 prosent av norske arbeidsplasser og 48 prosent av danske arbeidsplasser har dette som formål.

Det kan være andre grunner til evaluering. Som vi ser i figuren, 62 prosent av norske arbeidsplasser responderer at et formål med evalueringen er å undersøke om innovasjonen har virket etter hensikten, i motsetning til 48 prosent av danske arbeidsplasser. En mulig forklaring er at kommunale arbeidsplasser ønsker å spre innovasjonene sine. Slike evalueringer kan være nyttige hvis andre arbeidsplasser ønsker å gjenbruke innovasjonen.

Figur 7.3q Hva er de viktigste formålene med evalueringen? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Verdifulle offentlig innovasjon

Det er meget viktig at innovasjonen skaper noen form for verdi. Vi ser fra figur 7.3r at innovasjon skaper verdi. Nesten 70 prosent av danske arbeidsplasser og 62 prosent av norske arbeidsplasser svarer at innovasjonen førte til forbedret kvalitet. Vi ser også at 35 prosent av danske arbeidsplasser og 47 prosent av norske arbeidsplasser har økt produktivitet. Videre svarer 55 prosent av arbeidsplassene i Danmark og 34 prosent av arbeidsplassene i Norge at innovasjonene har ført til økt medarbeidertilfredshet. Det er også effektiviseringsfordeler ved innovasjon. Det er noen forskjeller i svaralternativene, slik at "Vet ikke" og "Annet" ikke kan sammenlignes. Alt i alt kan vi trygt si at innovasjon har ført til mye verdi i både Norge og i Danmark.

Figur 7.3r Alt i alt, hvilken verdi har den nyeste innovasjonen tilført? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Innovasjonsspredning skjer i stort omfang

Nesten halvparten av arbeidsplassene i Danmark, og over tre av ti arbeidsplasser i Norge har forsøkt å dele innovasjonene sine slik at de kan gjenbrukes. Det er et imponerende antall arbeidsplasser i begge landene som forsøker å nå ut til andre med sine resultater. Det er likevel også synlig fra figur 7.3s at mange arbeidsplasser ikke synes det er like relevant å nå ut. Dette er synd, gitt at det er mye nytte som kan bli skapt hvis resultatene av innovasjonsarbeidet var lettere synlig for alle.

Figur 7.3s Har dere gjort noe aktivt for å spre innovasjonen, slik at andre kan gjenbruke deres løsninger? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

I figur 7.3t ser vi på hvilke kanaler bedriftene bruker for å spre innovasjonene. Spørsmålet som ble stilt i Norge og Danmark er litt ulike som fører til at det er mange kategorier som er ikke sammenlignbare. Vi har valgt å vise alle kategoriene, men det er verdt å notere at «annet»-kategorien og «vet ikke»-kategorien ikke kan sammenstilles gitt at det er forskjellige svaralternativer i spørsmålet.

De fleste innovasjonene spres i nettverk. Hele 72 prosent av arbeidsplasser i Danmark og 61 prosent av arbeidsplasser i Norge deler innovasjonen gjennom personlige relasjoner. Det er også vanlig i begge landene å dele innovasjonene gjennom digitale kanaler som egne hjemmesider og sosiale medier. Det er interessant at langt færre innovasjoner spres gjennom omtale i nyhetsmedier eller i fagtidsskrifter. Dette viser at kommunale arbeidsplasser beveger seg i takt med de nye kommunikasjonsformene.

Andre arenaer der innovasjoner spres er ved at de blir fortalt om i digitale møter, på konferanser, seminarer eller kurs, ved besøk hos andre arbeidsplasser og annet opplegg hvor mange folk samler seg. Dette er nært knyttet til nettverk, men er litt mer nyansert. Vi ser alt i alt at innovasjoner er forsøkt delt og at det skjer i både aktive medier som konferanser og seminarer og i passive medier som nyhetsbrev.

Figur 7.3t Gjennom hvilke kanaler har dere forsøkt å spre innovasjonen? Sammenligner Norge og Danmark.

Kilde: Innovationsbarometer fra COPI og Innovasjonsbarometer 2024 fra KS. Sammenstilt av NIFU.

Internasjonale sammenligninger av innovasjon

Internasjonalt eksisterer det en rekke målinger og rangeringer av innovasjonsevne og konkurransedyktighet. Tabell 7.4a gir en oversikt over noen av de mest kjente. Komposittindikatorer forenkler kompliserte forhold, som gjør sammenligninger mulig, men har også sine begrensninger. For eksempel er samleindikatorene som ligger til grunn for rangeringene gjerne uvektede, noe som gjør at de ikke tar hensyn til at noen av indikatorene kan være viktigere enn andre når man ser på hvor innovativt et land faktisk er. Tabellen viser at landenes plassering varierer noe, avhengig av land- og indikatorutvalg, vektning og andre metodiske forhold. Derfor er det nyttig å se på en rekke forskjellige målinger. Det er naturligvis slik at selv om alle målingene og rangeringene inkluderer viktige indikatorer for innovasjonsevne og konkurransedyktighet er det mange forhold som ikke er inkludert, og andre igjen er vanskelige å måle eller kvantifisere.

Tabell 7.4a Ulike indikatorsystem for innovasjon, konkurranseevne, utdanningsnivå og levekår. 2022-2024.

	Topp 3, siste utgave	Utgave		
		2024	2023	2022
European Innovation Scoreboard[1]	1. Sveits	7	8	7
	2. Danmark			
	3. Sverige			
Global Innovation Index (GII)	1. Sveits	*	19	22
	2. Sverige			
	3. USA			
Innovations-indikator 2023	1. Sveits	*	12	*
	2. Singapor			
	3. Danmark			
Rankings of World Happiness	1. Finland	7	7	8
	2. Danmark			
	3. Island			
Sustainable Development Report	1. Finland	7	7	7
	2. Sverige			
	3. Danmark			
The Global Talent Competitiveness Index	1. Sveits	*	7	9
	2. Singapor			
	3. USA			
The Human Capital Index (HCI)	1. Singapor	*	*	15**
	2. Hong Kong			
	3. Japan			
UNDP Human Development Index	1. Sveits	2	*	2
	2. Norge			
	3. Island			

* Mangler data
** Siste utgave er fra 2020
Kilde: Lenker i tabellen

Fortsatt et lite stykke bak de fremste

Til tross for fremgang på innovasjonsindeksene ligger Norge fremdeles et lite stykke bak teten. Eksempelvis er Norge på 19. plass i siste utgave av Global Innovation Index (GII), 12. plass i den tyske Innovationsindikator-rapporten, og 7. plass på European Innovation Scoreboard (EIS). Når Global Innovation Index i mer enn ti år på rad har kåret Sveits som verdens mest innovative økonomi er det landets høyteknologiske og kunnskapsintensive næringsliv og næringslivsfremmende institusjoner som trekkes frem.

Norge scorer ikke lenger høyest på levekår

Lenge lå Norge på førsteplass på FNs Human Development Indeks. Norge lå fortsatt på topp i 2020, men måtte se seg slått av Sveits i 2022. Også i 2024-rapporten ligger Norge på andreplass etter Sveits. Etter å ha blitt rangert som nummer én i World Happiness Report i 2017, har Norges plassering gått ned til syvende plass i 2024. Det er samme plassering som i 2023, men en plass opp fra resultatet i 2022-rapporten. Siden 2018 er det Finland som har tatt topplasseringen i denne rangeringen, og også de andre nordiske landene gjør det svært godt.

European Innovation Scoreboard

EU-kommisjonen gir hvert år ut en oversikt over sentrale indikatorer for innovasjon i det såkalte European Innovation Scoreboard (EIS). Hensikten er for enkeltland å kunne vurdere relative styrker og svakheter i deres nasjonale innovasjonssystem og identifisere utfordringer, ved hjelp av et bredt utvalg indikatorer knyttet til innovasjonsevne. Rapporten inkluderer i 2024 EUs medlemsland samt 12 andre europeiske land (Albania, Bosnia-Hercegovina, Island, Moldova, Montenegro, Nord-Makedonia, Norge, Serbia, Sveits, Tyrkia, Ukraina og Storbritannia). Indikatorsettet er delt inn i fire hovedkategorier – rammebetingelser, investeringer, innovasjonsaktiviteter og virkninger (impact) – og tolv underdimensjoner. Under disse ligger totalt 32 indikatorer som til sammen er ment å belyse ulike sider ved innovasjon og innovasjonsevne. Alle indikatorene har lik vekt og slås også sammen til én samlet indikator for å rangere landene etter samlet innovasjonsevne. En rangering av alle EU-landene, Norge og en del andre land utenfor EU er presentert i figur 7.4a.

Norge stiger en plass på rangeringen

På topp i listen over de mest innovative landene i Europa finner vi nok en gang Sveits, Danmark, Sverige, Finland, og Nederland. Disse såkalte innovasjonsleaderne er kjennetegnet ved at de scorer 25 poeng, eller mer, over gjennomsnittet i EU. Belgia er ikke lengre blant innovasjonsleaderne, ellers er både gruppen og rekkefølgen uendret fra 2023.

Den neste gruppen av land i rangeringen kalles sterke innovatører. Her inngår land med samleindeksen høyere eller omtrent lik EU-gjennomsnittet. Med en score på 17 prosent over EU-snittet går Norge forbi Østerrike og opp til en syvendeplass i 2024. Kun slått av Belgia er Norge nest høyest rangert i kategorien sterke innovatører. Andre land i samme gruppe er Storbritannia, Irland, Luxembourg, Tyskland, Kypros, Estland, Frankrike og Island.

De øvrige gruppene av land omtales som henholdsvis «moderate innovatører» og «framvoksende innovatører» (emerging innovators). Vi skal bare tilbake til 2016 for å finne Norge under EU-snittet og da i gruppen moderate innovatører, så sett over tid har Norge forbedret seg merkbart på denne rangeringen. Det er særlig en positiv utvikling i indikatorene for internasjonal vitenskapelig sampublisering og risikokapitalutgifter som ligger bak forbedringen.

Vedvarende innovasjonsskille

Til tross for at man ser økt innovasjonsevne i store deler av Europa, og at Europas samlede innovasjonsevne har økt, er det fremdeles store ulikheter landene imellom. Som det fremgår av figur 7.4a er det fremdeles et tydelig geografisk skille mellom de mest og minst innovative landene i Europa, der de mest innovative er konsentrert i nord og vest, og de minst innovative i sør og øst.

Globale konkurrenter

European Innovation Scoreboard inkluderer også en sammenligning med det de har definert som 11 globale konkurrenter til EU på innovasjonsfeltet. Av disse er det Sør-Korea som er målt til å være mest innovativt, etterfulgt av Canada, USA, Australia og deretter EU. EU er i rapporten målt til å ha et forsprang på Kina og Japan, samt en gruppe framvoksende innovatører bestående av Brasil, Chile, India, Sør-Afrika og Mexico.

Samtidig som EUs innovasjonsevne siste året har økt mer enn sju av sine globale konkurrenter (Sør-Korea, Canada, USA, Japan, Brazil, Mexico og Sør-Afrika) har EU hatt en saktere utvikling enn tre globale konkurrenter (Australia, Kina og India). Det vil si at Kina og India er i ferd med å tette gapet opp til EU, mens Australia drar ifra.

Figur 7.4a Landenes plassering i European Innovation Scoreboard (EIS) 2024 etter samleindeks. Tabell og kart.

Kilde: European Innovation Scoreboard 2024

Figur 7.4b Norges score i European Innovation Scoreboard 2024 i forhold til EU i 2024. Samleindeks og dimensjoner. EU-gjennomsnittet = 100.

Norske styrker og svakheter

Som i 2022 og 2023 er det fortsatt koblinger, attraktive forskningssystem, menneskelige ressurser og innovatører som trekkes frem som Norges komparative fortrinn.

Innenfor koblinger er det indikatoren for innovasjonssamarbeid i små og mellomstore bedrifter (SMBer) med andre aktører, og spesielt offentlig-privat sampublisering som trekker dimensjonsscoren opp i forhold til EU. Disse scorene er henholdsvis dobbelt og firedobbelt så høye som gjennomsnittet i EU. Norge, Danmark, Sveits og Island deler også i år det beste resultatet for offentlig-private sampublikasjoner, og Norge er høyest rangert for innovasjonssamarbeid i SMBer sammen med Storbritannia og Sverige.

Dimensjonen attraktive forskningssystemer har økt noe det siste året på grunn av utviklingen i indikatoren internasjonal vitenskapelig sampublisering. Også dimensjonen menneskelige ressurser har hatt en svak positiv utvikling det siste året. Denne var særlig drevet frem av indikatoren for livslang læring.

Norge scorer fremdeles betydelig høyere enn EU-gjennomsnittet innen dimensjonen for innovatører. Spesielt Norges andel innovative små og mellomstore foretak med produktinnovasjoner er med å bidra til den høye scoren, relativt til EU.

Ser vi på de relative svakhetene, finner vi fremdeles de laveste resultatene innenfor salgspåvirkninger, intellektuelle eiendeler og investeringer. Mye av dette kan relateres til hvordan den norske næringsstrukturen ser ut. For indikatorene tilknyttet salgspåvirkninger scorer Norge også i 2024 'null' på eksport av middels- og høyteknologiske varer, og svært lavt på indikatoren for innovative produkter. Innenfor intellektuelle eiendeler ligger Norge mye lavere enn EU-gjennomsnittet, særlig på søknader om designregistrering. For investeringer scorer Norge lavest på FoU-utgifter i næringslivet, etter at denne indikatoren falt med 12 prosentpoeng i 2024.

Noter:

[1] Indeksen utgis årlig i en skriftlig rapport, men det foreligger også et interaktivt verktøy som viser rangeringen (EIS interactive tool 2024 | Research and Innovation (europa.eu)). For tidligere år avviker rangeringene i de skriftlige rapportene fra verktøyet fordi det er byttet referanseår. Her refererer vi til rangeringen i de skriftlige rapportene.

← Forrige side

Neste side →

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.